

Jiří Hnilica

Fenomén Dijon

Století českých maturit
ve Francii

Fenomén Dijon

Století českých maturit ve Francii

Jiří Hnilica

Recenzovaly:

PhDr. Bohumila Ferenčuhová, DrSc.

Mgr. Doubravka Olšáková, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Vendula Kadlečková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2017

© Jiří Hnilica, 2017

ISBN 978-80-246-3514-9

ISBN 978-80-246-3528-6 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Těm, již dali mému životu smysl, Kláře, Matyášovi a Miriam.

Obsah

Úvod	9
Kapitola první: Francie a Československo: kultura, školství, politika	17
Kapitola druhá: Od burgundské révy k české maturitě	41
Dijon	46
Saint-Germain-en-Laye	58
Nîmes	65
Angoulême a nezaložená oddělení	76
Kapitola třetí: Nová elita první republiky	83
Prostředníci porozumění, či ztracení synové národa?	83
Stipendia – jejich charakter a plátcí	90
Otázka selektivnosti	104
Obsah, metoda, maturita	113
„Internova“ každodennost	130
Kapitola čtvrtá: Symbol tradice v neklidných dobách	143
Školní rok ve stínu	143
Do boje, či domů?	155
Kousek Francie v protektorátu	177
Kapitola pátá: Proměnná tvář česko-francouzských vztahů	190
Návraty do sekcí	190
Spolek bývalých žáků mezi sjezdem a likvidací	223
Kapitola šestá: V soukolí kulturní diplomacie	239
Poušť cestou na Západ	239
Osm let života	263

Kapitola sedmá: Hlubiny, meandry a proměny	305
Sedmdesátá a osmdesátá léta	305
„Obnovit naše kořeny v Evropě“	327
Dovětek: sekce na (po) přelomu tisíciletí	353
 Kapitola osmá: Srovnávací osudy	365
Republikánská elita v době zvrátů	373
Generace po roce 1945	416
Osudy studentů šedesátých let	426
 Závěr	448
 Seznam zkratk	454
Fotografická příloha	455
Seznam použitých pramenů a literatury	462
Seznam vyobrazení, grafů, tabulek a map	491
Summary	493
Jmenný rejstřík	498

Úvod

„Vzpomínám na tři roky, které jsem strávil v Dijonu, dosti často a za okolností velmi různých,“ začal si z paměti vybavovat Jiří Voskovec z dua V&W v jubilujícím dopise adresovaném příteli Jaroslavu Trnkovi.¹ V mírně ironickém tónu pak pokračoval dále. V životě se Voskovec uchýlil „do bahna velkoměsta“, na střední škole ve Francii získal jen „jakýsi training“ pro povolání komika. „Zpověď zběhlého studenta“ však nechtěla pouze zlehčovat, bilancovala přínos francouzského pobytu v plném rozsahu. Voskovec přiznával, že nedokončil vysokou školu, a zbavil se tedy „přímé souvislosti s dijonskou průpravou“, ale přesto byl velmi rád, že „těmi třemi roky“ prošel. Zdůraznil výhodu studia v cizím jazyce a označil pobyt v sekcích za „neocenitelnou zkušenost“. Každý pozorný student si totiž dle něj přinášel z francouzské školy vědomost toho, co opravdu představuje západní civilizace, o níž u nás vládnou tak „romantické a bizarní názory“.

Využijme přímého Voskovcova svědectví jako výchozího bodu naší úvahy. Co to vlastně české sekce – či jak se dobově říkalo, česká oddělení – na francouzských středních školách byly (a jsou)?² O sekcích je vhodné hovořit současně v minulém a přítomném čase, neboť jde o historickou, ale dodnes fungující instituci. Velmi stručně řečeno se jednalo (a jedná) o označení „elitní“ skupiny studentů (chlapců i dívek) vybraných konkurzem a vyslaných do Francie strávit tam poslední tři roky stře-

1 Jaroslav Trnka, *Československá oddělení na lyceích ve Francii – Les sections tchécoslovaques des lycées de France: vydáno k desetiletému jejich trvání*, Praha, Spolek bývalých žáků československých oddělení na francouzských lyceích, 1931, s. 160–161.

2 Mnohem přesnějším by bylo instituci až do roku 1990 důsledně označovat jako „československé sekce“. Tudíž hovořit vždy o „československé“, nikoliv jen „české“ maturitě. Tohoto současně českého a slovenského rozměru jsem si vědom a historii instituce neredukuji na dnešní státní uspořádání, ale vycházím zásadně z dobového kontextu.

doškolského studia ukončeného maturitou. Tři roky (poslední tři třídy gymnázia) jsou ve francouzské terminologii označovány jako „seconde“, „première“ a „terminale“. Skupina se těšila (a dodnes těší) specifickému administrativnímu a pedagogickému zabezpečení. Odjížděla a vracela se pod dohledem československého profesora/profesorky (později lektora/lektorky), kteří na lyceu vyučovali v mateřštině českou literaturu, jazyk a historii. Obecně lze tedy říci, že termín „sekce“ označoval (a označuje) na jedné straně skupinu žáků (a žákyň), na straně druhé celek fungování instituce, včetně její administrativní stránky.

Historicky se vytvořila oddělení tři. V Dijonu bylo založeno v roce 1920, v Saint-Germain-en-Laye vznikla v roce 1923 dívčí sekce a konečně v Nîmes se otevřela druhá chlapecká sekce na podzim 1924. Tato oddělení přečkala tři období svého uzavření v letech 1940–45, 1948–65 a 1974–89. Od obnovení v září 1990 české studenty vzdělávají dodnes. To z nich činí nejen nejdéle existující česko(slovensko)-francouzskou školskou instituci, nejstarší (dodnes fungující) evropský projekt tohoto typu, ale také jedinečný „seismograf“ české přináležitosti k Západu.³

Jiřího Voskovce zná každý, o tom, že maturoval v Dijonu, a nikoliv v Praze, vědí mnozí. Na mysl vedle něj poučenějšímu čtenáři vytanou další jména meziválečných dijonských absolventů: Václav Černý, Čestmír Císař či Raoul Schráníl. Méně známá je však již skutečnost, že posledně jmenovaný maturitu v Dijonu úspěšně složit nedokázal. A ještě méně samozřejmě jsou další kontexty. Například jaký byl celkový počet studentů, kteří touto vzdělávací institucí prošli? Dokonce i jeden z přímých absolventů francouzské střední školy, Jaroslav Trnka, ve svých pamětech hovořil o „dvou tisících našich středoškoláků“. ⁴ Je to nepřesný údaj. Ve skutečnosti jich byla v meziválečném období sotva čtvrtina.

Předkládaná kniha chce tedy na jednom z předních míst napravit chyby, které se na téma vrství. O dekonstrukci některých mýtů bude však usilovat nejen u českých sekcí, ale obecně i u dalších otázek, jež se pojí s česko-francouzskými vztahy 20. století. V případě československých oddělení se mýty odvíjejí především od jejich nedostatečné znalosti v širší veřejnosti. Stereotypně jsou vnímány (pokud jsou vůbec reflektovány) jako elitní, do velké míry protekční instituce. Bylo-li tomu tak již za první republiky, v platnosti tvrzení zůstalo i později. Jako ilustrativní případ lze uvést výslechový protokol bývalého sekcionáře Vojtěcha Skříčky

3 Termín zaveden v Antoine Marès (ed.), *La Tchécoslovaquie sismographe de l'Europe au XXe siècle*, Paris, Institut d'études slaves, 2009.

4 Jaroslav Trnka, *Vzpomínky na válečnou dobu ve Francii 1939–1940*, nevydané strojopisné paměti dnes uloženy v NA na Chodovci, s. 4.

z roku 1952. „Jak jste se do Francie dostal?“ ptal se vyslychající. „Jako každý jiný rok byl vypsan konkurz pro nejlepší žáky,“ odpověděl Skříčka. „Rodiče tam neměli nikoho známého?“ „Vůbec ne.“⁵

Ze stejné neznalosti vychází výraz „dijonští kluci“, označující generaci „sekcionářů“ (tedy absolventů sekcí) šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století.⁶ Také v jejich případě se mohlo zdát až podezřelým, že studovali ve Francii, automaticky se to spojovalo s protekcí, dokonce se spoluprací s tajnými službami, s faktem, že dotyčný měl samo sebou vydlážděnou cestu k životnímu a profesnímu úspěchu. Ve skutečnosti – jak ukazují mnohé prameny – se však jedná o další realitou nepodložený mýtus.

Důvodem neznalosti je i to, že téma je zmiňováno v historiografii jen velmi okrajově. Sekce se nestaly předmětem zájmu ani krásné literatury, a pokud ano, pohled se opět spíše zakalil. Příkladem může být Jan Cimický, literárně činný lékař, který v knize *Srdce a skalpel* vykreslil příběh „knížete Kunina“ čili Ivana Piskáčka, narozeného před první světovou válkou ve smíšeném česko-ruském manželství v Petrohradě. Otec syna poslal na francouzské gymnázium v Dijonu se slovy: „Nemůžeme to odkládat, svět se mění!“ Po studiích a příchodu do Prahy měl být Piskáček s francouzským lyceem – jako něčím elitním a výjimečným – již napořád spojován. V textu lze nalézt věty typu: „Ty jsi byl v Dijonu s Voskovcem? Asi jo, i když se na něj nepamatuju.“ Či „Nejlepší student. A má gymnázium s maturitou v Dijonu, perfektní znalost francouzštiny, řeknu vám, pane Roubíček, to by byl kauf!“⁷

Předkládaná kniha chce tedy čtenáři podat pokud možno úplný obraz historie českých (československých) sekcí na pozadí česko(slovensko)-francouzských kulturních vztahů v průběhu celého století jejich existence – od založení roku 1920 do současnosti. Ukáže na vznik myšlenky ovlivněné (a umožněné) atmosférou konce Velké války v roce 1918. Podtrhne zlomové okamžiky a dobové okolnosti jejich opakovaného zániku a vždy následujícího znovuoobnovení v dramatickém dvacátém století.

Postavení sekcí bylo (a je) velmi specifické, byly (a jsou) součástí jak českého, tak francouzského školství. Svou podstatou stály (a stojí) na pomezí dějin mezinárodních kulturních relací, formování národních elit a dějin školství. Dobová definice k tomu doplňovala: „Československá oddělení nejsou samostatné československé střední školy ve Francii, jak

5 Archiv bezpečnostních složek (ABS), historický f. H-409, protokol, 24. 5. 1952, s. 6.

6 Jako „kluci z Dijonu“ a „holky ze Saint Germain“ se označovali sami studenti. Jinými dobovými termíny byly především „sekcionář“, „sekař“, „lyceista“, „dijoňák“, „nímák“ či „carnoták“.

7 Jan Cimický, *Srdce a skalpel*, Praha, Baronet, 2013, s. 16, 36, 50.

se někde mylně soudívá, jejich žáci mají týž rozvrh učiva jako francouzští spolužáci stejných tříd, tytéž osnovy, podléhají témuž školskému a kázeňskému řádu, platnému pro řádné žáky francouzských lyceí.⁸ Patří proto jejich historie do československé, české či francouzské školy?

K této téměř stoleté historii přistupuji ve třech vzájemně se prolínajících rovinách. Předmětem mého zájmu nejsou pouze vlastní chronologické dějiny instituce na pozadí geneze česko-francouzských vztahů, ale usiluji o vřazení sekcí do širšího vývoje mezinárodních kulturních relací. V této souvislosti se práce řadí do oblasti výzkumu „kulturního“ rozměru zahraniční politiky a diplomacie. Jde o směr, který se nepřestává – a to jak ve frankofonní, tak anglosaské literatuře – úspěšně rozvíjet.⁹ Téma československých sekcí mne však zajímá i z hlediska srovnávacího vývoje školských systémů a obecně formování elit především prostřednictvím střední školy. V tomto případě je možné odkázat především k pracím Christopha Charla.¹⁰

Konečně třetí rovinou mého výzkumu je prosopografie, tedy kolektivní biografie studentů. Zájem jsem soustředil v maximální možné míře i k jedinečnému, osobnímu (a osobnostnímu) rozměru francouzského vzdělání. Vůbec poprvé bude možno na následujících stranách sledovat osudy jednotlivých absolventů. Jejich životy v celém 20. století totiž výborně dokumentují proměny české vzdělanosti, a to nejen ve vztahu k zahraničí. S tím se pojí řada dílčích otázek. Jak probíhal výběr studentů? A jaká byla v jednotlivých obdobích jeho kritéria? Jakých proměn doznala jejich každodennost ve francouzském internátu ve čtyřech tolik odlišných epochách? V čem spočívala formativní role vzdělávací francouzské zkušenosti?

Soubor otázek, na které se budu v textu snažit nalézt odpověď, lze s trochou nadsázky shrnout do cíle: pochopit „fenomén Dijon“.

Předkládaný text tematicky navazuje na mé dvě předchozí publikace.¹¹ Zpracování je však zcela nové. Výrazně překračuji původně vymezený chronologický rámec a instituci sekcí mapuji od jejího založení přes období let 1938, 1939, 1945, 1948 či 1968 až do přítomnosti. Nová

8 *Školské a kulturní styky s cizinou*, Praha, Státní nakladatelství, 1937, s. 88.

9 Viz *Les relations culturelles internationales au XXe siècle: de la diplomatie culturelle à l'acculturation* (ed. Anne Dulphy – Robert Frank Robert – Marie-Anne Matard-Bonucci – Pascal Ory, Berne, Peter Lang, 2010, či Nye Joseph, *Soft Power: The Means To Success In World Politics*, New York, PublicAffairs, 2004).

10 Christophe Charle, *Les élites de la Républiques 1880–1900*, Paris, Fayard, 2006.

11 Jiří Hnilica, *Francouzský institut v Praze 1920–1951: mezi vzděláním a propagandou*, Praha, Karolinum, 2009, a *Les nouvelles élites tchécoslovaques. Une formation française (1900–1950)*, Paris, Institut d'études slaves, 2015, zde především s. 227–275.

je také pozornost, kterou zde kladu na srovnání biografických profilů jednotlivých generací, přičemž mnohé z osudů se zjevovaly po vskutku mravenčí práci skládání roztržštěné mozaiky jejich životů.

Pro chápání geneze československo-francouzských vztahů jsou zásadní především práce Antoina Marès.¹² Právě jemu dlužím za mnohé rady a postřehy při mém bádání. I díky němu je v současnosti ve Francii výzkum vazeb se střední Evropou nesmírně živým badatelským polem. Svědčí o tom práce Jeana-Philippa Namonta či kniha *La France et l'Europe centrale* z roku 2013.¹³ Do tohoto kontextu hledání, jak napsat „nové dějiny“ Evropy, se řadí i tato kniha.

Díky pracím autorů jako Pavla Horská, Stéphane Reznikow, Bohumila Ferenčuhová či Milena Lenderová je téma česko(slovensko)-francouzských vztahů relativně dobře zpracováno zejména pro období první poloviny 20. století.¹⁴ Pro dobu po roce 1945 (či dokonce 1948) je úloha badatele obtížnější. Návodnými se staly studie Jindřicha Dejmka, Pavola Petrufa a Petra Prokše.¹⁵

Odvrátíme-li se však přímo od politicko-diplomatických vztahů, stává se výzkum – i kvůli počtu, roztržštěnosti a mnohdy nedostupnosti vhodných archivních fondů – náročnějším, ale i tak můžeme upozornit na zdařilé práce Pavla Čecha či Martina Hromka.¹⁶ Souhrnná, avšak nepřilíš analyzující se zdá být kniha Zuzany Rakové o české frankofonii.¹⁷ O zá-

12 Nejucelenější zpracování viz Antoine Marès, *Les relations franco-tchécoslovaques (1918–1939)*, thèse d'habilitation sous la dir. de Bernard Michel, Université Paris 1, Panthéon-Sorbonne, 2003, nepublikováno.

13 Jean-Philippe Namont, *Československá kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914–1940)*, Praha, Academia, 2015, či *La France et l'Europe centrale. Médiateurs et médiations* (ed. Antoine Marès), Paris, Institut d'études slaves, 2015.

14 Stéphane Reznikow, *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*, Praha, Karolinum, 2008; Pavla Horská, *Sladká Francie*, Praha, NLN, 1996; Milena Lenderová, *Čechy frankofilské. Alliance française v Čechách 1886–1951. Příspěvek k dějinám česko-francouzských styků*, habilitační práce, České Budějovice, Jihočeská univerzita, 1994; Bohumila Ferenčuhová a kol., *Politické a kulturní transfery mezi Francúzskom, Nemeckom a strednou Európou (1840–1945): prípad Slovenska*, Bratislava, Veda, 2010, a Bohumila Ferenčuhová, *Francúzsko a slovenská otázka 1789–1889*, Bratislava, Veda, 2008.

15 Jindřich Dejmek, *Diplomacie Československa. Díl I., Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918–1992)*, Praha, Academia, 2012; Petr Prokš, *Československo a západ 1945–1948: vztahy Československa se Spojenými státy, Velkou Británií a Francií v letech 1945–1948*, Praha, ISV, 2001; Pavol Petruf, *Politické vztahy medzi Francúzskom a Československom a Francúzskom a Slovenskom (1939–1948): výber z dokumentov*, Martin, Matica slovenská, 2003.

16 Martin Hromek, *Francouzsko-československé kulturní vztahy v letech 1960–1968*, disertační práce (ved. V. Goněč), FF MU, Brno, 2013, nevydáno; Pavel Čech, *Francouzsko-české vztahy v oblasti překladu (1945–1953)*, Brno, MU, 2011.

17 Zuzana Raková, *Francophonie de la population tchèque 1848–2008*, Brno, MU, 2011.

jmu, kterému se těší výzkum česko(slovensko)-francouzských kulturních vztahů na české straně, svědčí rostoucí počet závěrečných univerzitních prací, byť často především kompilačního charakteru. Dlouhodobý zájem o tato témata projevují Institut mezinárodních studií FSV UK, Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, ale také katedry romanistiky filozofických fakult Palackého univerzity v Olomouci, Masarykovy univerzity v Brně či Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Pokud jde konkrétněji přímo o problematiku českých středoškolských sekcí, lze konstatovat, že historie všech tří oddělení v Dijonu, Nîmes i v Saint-Germain-en-Laye byla rámcově zpracována, aniž by však došlo k ucelenému, komparativnímu výkladu.¹⁸ Stejně tak lze doplnit, že jsou dobře známy některé životní příběhy bývalých absolventů, ale na straně druhé zcela postrádáme jejich srovnání.

Z hlediska pramenů je předkládaná kniha výsledkem mnohaletého archivního studia provedeného současně ve Francii, v České a částečně Slovenské republice. V potaz byly vzaty jak centrální instituce jako ministerstvo školství a zahraničí v obou zemích, tak regionální archivy ve třech pojednávaných lokalitách. V pražském Národním archivu na Chodovci mě vřelé díky směřují k Aleně Noskové, která mi umožnila nahlédnout do klíčových neinventarizovaných fondů čtyřicátých a šedesátých let. V Dijonu i v Nîmes jsem získal k dispozici nezpracované archivní materiály gymnázií, na posledně jmenovaném místě jsme je s Annie Petitovou dokonce do slova a do písmene nalézali v „prachu“ nepoužívaných lycejských prostor, v Saint-Germain-en-Laye mi práci velmi ulehčil Michel Koszul. Oběma patří mé poděkování za jejich pomoc a spolupráci. Výjimečně bohatým se také ukázal neinventarizovaný fond Spolku bývalých žáků československých oddělení na francouzských lyceích uložený v Archivu hlavního města Prahy, za jeho zpřístupnění děkuji Petře Krátké. Při zpracování jednotlivých životopisů mi velmi pomohly materiály uchovávané v Archivu České advokátní komory, kde mi vyšla vstříc Kamila Kratochvílová, a osobní složky zaměstnanců Černínského paláce. Mé poděkování za ochotnou pomoc zde směřuje především k Tomáši Klusoňovi, ale i dalším zaměstnancům Archivu MZV. Nečekaně přínosné

18 Michel Koszul, „Les sections tchécoslovaques du lycée de jeunes filles de Saint-Germain-en-Laye (1923–1973)“, *Bulletin des Amis du Vieux Saint-Germain*, 39, 2002, s. 131–155; Jiří Hnilica – Annie Petit, *Histoire des sections tchécoslovaque et tchèque à Nîmes 1924-2007*, Académie de Montpellier, Nîmes, 2008; Lukáš Macek, *La section tchèque du Lycée Carnot 1920-2000*, Prague, Maison de Bourgogne, 2000. Popularizační shrnutí viz Zuzana Raková, Na studia do ciziny. Čechoslováci na francouzských lyceích, *Dějiny a současnost*, 5/2011, s. 22–25, a Les sections lycéennes tchécoslovaques et tchèques en France 1920-2009, *Romanica Olomuncensia*, 2/2009, s. 175–183.

(i když jen torzovitě) byly také materiály Archivu bezpečnostních složek. Práci zde mi nesmírně usnadnila, za což jí patří vřelé díky, vedoucí badatelny Jitka Bílková. Částečně jsem pak mohl využít i nezpracovanou osobní pozůstalost Jaroslava Trnky (bohužel zachovanou jen v torzu), jež je uložena v Literárním archivu PNP, zde za zpřístupnění materiálu děkuji Tomáši Pavlíčkovi.

Nepostradatelným zdrojem informací pak byla dobová literatura a dobový tisk, především publikace vydávané péčí Spolku bývalých žáků. Díky jeho obnovené aktivitě se podařilo zachránit mnohé relikvie dřívější spolkové činnosti, za spolupráci děkuji především Kristýně Křížové a Michalu Šafránkovi.

Klíčové pro koncipování celé problematiky však byly rozhovory s bývalými studenty a jejich soukromé archivy. Bez nich by práce zůstala jen institucionální, neživou, případně pouze literárně analytickou sondou.

Naprosto nenahraditelným zdrojem poznání byl konvolut dopisů zasílaných mezi lety 1935–38 s týdenní pravidelností studentkou Hanou Staškovou rodičům do Bechyně. Za poskytnutí této korespondence děkuji Ivaně Kolářové. Nedocenitelným pramenem jsou publikované paměti Václava Černého, Čestmíra Císaře, Jindřicha Harryho Pollaka, Adolfa Kroupy či válečný deník Miloše Nováka, ale také nevydané deníky a vzpomínky Jaroslava Trnky, Vladimíra Güttnera, Víta Janáčka, Ferdinanda Špíška a Hany Nožičkové.

Rozhovory s bývalými studenty se uskutečnily v průběhu několika let. Část z nich byla nahrávána a sloužila jako základ pro vznik krátkého, popularizujícího filmu dokumentujícího historii sekci.¹⁹ Audiovizuální archiv, jenž takto vznikl, najde využití i v budoucnosti, neboť lze nahrané záznamy analyzovat i jinými metodami. Dobré by také bylo tento typ svědectví (a to nejen bývalých středoškolských studentů, ale i dalších francouzských stipendistů) rozšířit. V kontextu předkládané knihy byly rozhovory využity především pro ta témata, která je nemožné rekonstruovat na základě jiných pramenů, tedy pro dokreslení „každodennosti“ sekcionářského života a obecně pro interpretaci francouzské zkušenosti v dalším životě. Upřímné poděkování patří všem bývalým studentům, kteří se se mnou o své vzpomínky (někdy jen korespondenčně) podělili. Někteří se bohužel vydání této knihy již nedočkali. Poděkování jmenovitě patří: Vladimíru Benešovi, Marii Bořek-Dohalské, Radko Břachovi, Věře Budovičové, Čestmíru Císařovi, Blance Černé, Vlastě Dufkové,

19 I díky finanční podpoře agentury „Mládež v akci“ a spolupráci občanského sdružení AČV Medialog bylo 27 z těchto rozhovorů natočeno a je uloženo v archivu sdružení.

Milanu Dynterovi, Michalu Gozonovi, Eleně Gregové, Václavu Jamkovi, Vítu Janáčkovi, Milanu Janouškovi, Petru Jenčíkovi, Evě a Oldřichu Kal-fířtovým, Milanu Karlíčkovi, Mojmiru Konečnému, Barboře Kopcové, Pavlu Krejčímu, Evě Krušinové, Petru Kylouškovi, Kristýně Křížové, Zdeňku François Leinerovi, Jaromíru Lisému, Renátě Listíkové, Lukáši Mackovi, Jiřímu Malenovskému, Libuši Nachtmanové, Karlu Navrátilovi, Ctiradu Novákovi, Haně Nožičkové, Janu Paroulkovi, Vladimíru Paulišтови, Janu Peňázovi, Heleně Poche, Olze Poivre d'Arvor, Janě Ptáčkové, Aleši Roztočilovi, Janě Ryšlinkové, Bohumilu Řepíkovi, Stanislavu Štechovi, Filipu Švábovi, Jaromíru Tláškalovi, Jozefu Vallovi, Karlu Veselému, Vítu Vojtěchovi, Jiřímu Votavovi, Eleonoře Zvarové, Štefanu Žilavému, vedení Lycée Carnot v Dijonu a Lycée Daudet v Nîmes a Jaroslavě Tláškalové z českého ministerstva školství. Vojtěchu Kouřimskému pak za diskuse nad textem.

A rozhodně ne na posledním místě děkuji Francouzskému centru pro výzkum ve společenských vědách, jež mi v průběhu několika let a poskytovalo vynikající badatelské zázemí a konečně udělilo i postdoktorandské stipendium, díky němuž mohl tento text vzniknout.

Nechť čtenář sám uzná, zda kniha odpovídá na všechny jeho otázky. Historie se má totiž především ptát. Kulturní dějiny Francie a střední Evropy jsou si navíc z mnoha ohledů nesmírně blízko. A to nejen proto, jak psal jeden z dijonských studentů v osmdesátých letech: „Neváhejte a pojedte do Prahy, vždyť autem je to z Dijonu pouze 1050 kilometrů, z čehož 800 po dálnicích.“ Ale především z důvodu, že česká společnost si ve vztahu k Francii vždy zrcadlila především sebe samu.

V Oldřichovicích, léto 2016

Kapitola první: Francie a Československo: kultura, školství, politika

Československo a jeho středoškolské sekce ve Francii se zrodily s výsledkem první světové války. Vyústění konfliktu bylo počátkem politické spolupráce mezi oběma zeměmi. Zájem byl oboustranný. Československo hledalo mezinárodní oporu své státní existence, Francie usilovala o aktivní politiku ve střední Evropě. Pro navázání styků byl poválečný kontext nesmírně příhodný. Válka jako souboj „starého“ a „nového“ řádu vynesla tehdy francouzskou republiku na vrchol nejen mocenské, ale i symbolické prestiže. Ne náhodou – ale přesto poněkud paradoxně – se tak socha Mariany stala námětem některých pomníků obětem první světové války v Československu. Francie měla tehdy zkratka „dobrý zvuk“.

A nešlo jen o zvuk. Zahraniční politika vlády Edvarda Beneše se opírala o koncept mezinárodní bezpečnosti a o úzké spojení se západními mocnostmi, z nichž na nejdůležitějším místě stála kooperace právě s Francií.

Dne 25. ledna 1924 byla podepsána mezi oběma státy Spojenecká a přátelská smlouva, jejíž závěrečný text však na žádost české strany zůstal poněkud vágní, a dohoda tak nezískala protiněmecký osten, jak bylo původně při jednáních plánováno.¹ Souhrnně můžeme říci, že politické spojení bylo nejpevnější v prvních deseti letech po podepsání příměří „na mýtině“ v Compiègne. Později dostávalo trhliny, jež byly zapříčiněny důsledky hospodářské krize, následným všeobecným „sebeuzavíráním se“ států a celkovým nárůstem politického napětí spojeným s nástupem totalitních režimů v Evropě. Vazby se nepopíratelně rozmělnily již

1 Radko Břach, Spojenecká smlouva mezi Československem a Francií z 25. 1. 1924 a garanční dohoda čs.-francouzská z 16. října 1925, *Historie a vojenství*, 6/1994, s. 3–21, či Eduard Kubů, Československo-francouzská spojenecká smlouva a Německo. 2. Aféra kolem podvrhů tajných vojenských úmluv zveřejněných v Berliner Tageblatt 19. března 1924, *Historie a vojenství*, 3/2000, s. 555–580.

v březnu 1936, kdy Wehrmacht obsadil původně demilitarizovaný pravý břeh Rýna, na což Francie nereagovala. Gustav Winter později napsal, že od té chvíle bylo francouzsko-československé přátelství již z obou stran „hodně nahlodáno“. A přišla „zkouška ohněm“.² Tou zkouškou byl samozřejmě „Mnichov“.³ Mnichov nepochybně představoval rozhodující ránu pro českou „lidovou“ frankofilii, ale nebyl definitivní tečkou za pozitivním obrazem Francie v českém prostředí, tou byla – Marcem Blochem přesvědčivě rozpitvaná – „podivná porážka“ z roku 1940.⁴ Mezi 10. květnem a 22. červnem 1940 se Francie nejen nedokázala ubránit německému postupu, ale rychlost porážky a průběh bojů ji definitivně zbavily glorioly (politicky, vojensky i kulturně) vítězíci mocnosti.

Československo-francouzská vojenská spolupráce měla však v mezi-válečném období zásadní význam. Zvuku Francie výrazně napomohla stabilizační role, kterou sehrála její „mission militaire“ přítomná v Praze od února 1919.⁵ Již příjezd byl velkolepý: „Generál Pellé, jeden z vítězů bitvy na Marně, včera odpoledne přijel do Prahy. Před nádražím a na hlavní ulici ho triumfálně očekával dav několika tisíc osob, který ho hlasitě uvítal.“⁶ Charismatický generál Maurice Pellé projevoval značnou dávku aktivity nejen na válečném poli, na cestě k reorganizaci armády nového státu či při prosazování nového branného zákona, ale v jeho misi začalo velmi rychle fungovat také propagační oddělení, financující rodící se zárodky francouzských kroužků (budoucích poboček *Alliance française*), přednáškovou činnost v regionech a konečně i studijní stipendia.⁷ Záhy uvidíme, že mezi oblasti zájmu vojenské mise je nutné zařadit i finanční podporu pro československá oddělení na francouz-

2 Gustav Winter, *Očima západu. Tři přednášky*, Londýn, Kruh přátel československé knihy, Československý PEN klub, 1944, s. 40.

3 Mnichov nepřestává přitahovat pozornost českých historiků, z posledních titulů zmiňme: Jan Kuklík Němeček – Jaroslav Šebek, *Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*, Praha, Auditorium, 2011.

4 Český vyšla tato vzpomínková kniha jednoho ze zakladatelů školy Annales jako Marc Bloch, *Podivná porážka: svědectví z roku 1940*, Praha, Argo, 2007.

5 Srov. především ediční řada *Mission militaire française auprès de la République Tchécoslovaque 1919–1939* (ed. Radko Břach – Frédéric Guelton), 1–4, Praha, VHU, 1999–2005. R. Břach generálu Pellému věnoval monografii *Generál Maurice Pellé: první náčelník hlavního štábu čs. branné moci*, Praha, Ministerstvo obrany České republiky, 2007. Méně známá je pak nepublikovaná disertace P. Haussera, odkrývající mimo jiné velmi napjaté vztahy mezi Pellém a Clément-Simonem, prvním diplomatickým zástupcem Francie v Praze. Philippe Hausser, *De Berlin à Prague, la carrière exceptionnelle du général Maurice Pellé*, thèse sous la direction de Bernard Michel, Université de Paris I – Sorbonne, 2002.

6 Archives du ministère des Affaires étrangères (AMAE), Europe, f. Tchécoslovaquie, kart. 6, 13. 2. 1919 (Bulletin tchécoslovaque, s. 123).

7 Archivní materiály jsou uloženy v AMAE, f. Europe, f. Tchécoslovaquie, kart. 2.

ských středních školách a jejich žáky. Pellé také do Prahy získal Louise Eisenmanna, bez nějž by v žádném případě nedostaly bilaterální kulturní vztahy meziválečného období tak mnohohrstevnatou podobu.⁸ S jistou nadsázkou je dokonce možné tvrdit, že bez Eisenmanna by v Dijonu nikdy nevznikla ani československá sekce.

Vedle politiky a armády vycházel zájem o sblížení ještě z dalšího směru. Období po roce 1918 všeobecně přálo vzniku fenoménu, který se později označí za „zahraniční kulturní politiku“. Státy se tehdy snažily podporovat – Francie měla v tomto ohledu již tradiční náskok – pronikání své kulturní produkce do zahraničí. V Československu ji navíc v tomto směru očekávalo nesmírné úrodné prostředí. První francouzský chargé d'affaires v Praze Frédéric Clément-Simon ve svém rozboru o česko-francouzských kulturních vztazích upozornil na skutečnost, že „to, co na nás česko-slovenský národ miluje a oceňuje, jsou především naše myšlenky, naše duševní a umělecká kultura“.⁹ Dále pak rozvinul přesvědčení, že „pro zajištění nového státu a jeho nezávislosti je nutné intelektuální vazby, které pojí ještě tuto zemi s rakouským (či spíše s německým) ústrojím, přerušit a vyvázat se z nich. To samo navíc nestačí pro rozvoj národní kultury, ale je zapotřebí nahradit německou kulturu kulturou francouzskou, poněvadž Česko-Slovenský stát potřebuje kulturu mezinárodní“.¹⁰ Francouzská kultura se v dobových komentářích nepojila pouze s titulem „mezinárodní“, ale charakterizovala ji i další příznaková označení: „univerzální“, „humanitní“ a „demokratická“. Tato pojmová výbava byla sice vlastní českému frankofilství již před rokem 1914, ale válka významy umocnila a zdálo se, že i potvrdila. Právě tradování kvalit francouzské civilizace v české společnosti je důležité pro pochopení, proč vznikly české sekce po první světové válce právě v této zemi.

Pozitivní pohled na spolupráci však přirozeně nebyl sdílen v průřezu celou novou střeoevropskou republikou a sympatie či naopak antipatie k Francii (či pouhý nezáměr o ni) byly diktovány společenskými a politickými názory každého jednotlivce. Dobře na to ukazuje sbírka výstřížků denního tisku, kterou si ve dvacátých a třicátých letech pečlivě vedlo ministerstvo zahraničních věcí.¹¹ Pokud se zaměříme právě na kritiku

8 Antoine Marès, Louis Eisenmann et l'Europe centrale (1897–1937), *Regards sur l'indomptable Europe du Centre-Est du XVIIIe siècle à nos jours*, Revue du Nord, Collection Histoire, 1996, 10, s. 223–242.

9 Centre des archives diplomatiques (CADN), f. Prague, Ambs., kart. 25, 30. 3. 1919. Publikováno v Jiří Hnilica, *Francouzský institut...*, s. 179.

10 Tamtéž.

11 Národní archiv (NA), výstřížkový archiv ministerstva zahraničních věcí.

spolupráce, tisk u Francouzů opakovaně upozorňoval na nedostatečnou znalost geografických reálií, a to i přes značné náklady české zahraniční propagace za tímto účelem vynakládané. Kritické postoje zaujímaly k Francii také katolické kruhy.¹² Kontinuálně byla ovšem velmi kriticky hodnocena situace československých dělníků ve Francii. Již v druhé polovině dvacátých let můžeme nalézt články s titulky jako „Podvodné lákání dělníků do Francie“, „Českoslovenští dělníci do Francouzského otroctví“, „Čeští dělníci staví francouzské pevnosti za trochu nestravitelného jídla“, či „Bratrská Francie odře naše dělníky bez nože“.¹³ Dlouhodobě podezíravé, až nepřátelské bylo v této věci prostředí komunistické strany a její hlučná tribuna *Rudé právo*. Nespokojené hlasy se však opakovaně ozývaly i jinde, a to především v souvislosti s česko-francouzskými hospodářskými vztahy a několikrát obnovovanou obchodní smlouvou, či případně s francouzskou půjčkou v roce 1932. České deníky tak především ve třicátých letech titulkovaly: „Nové překvapení pro Československo. Francie zvyšuje cla“, „Styky ČSR s Francií potřebují hospodářského prohloubení“, „Náš obchodně politický poměr k Francii. Oběti bez výhod“, „Francie s námi přerušila obchodní jednání“, „My a Francie. O politickém přátelství a jeho podivných obchodních důsledcích“. Další tříbení pohledů na Francii a její směřování lze pozorovat v době francouzské vlády Lidové fronty mezi lety 1936–38, jež se stala terčem kritiky především ze strany českých pravicových kruhů.

Tento výčet prostředí, z nichž se rodila dobová kritika Francie, jistě není úplný, dobře však dokresluje jednu rovinu československo-francouzských vztahů, kterou je nutno brát na zřetel při studiu významu otevření českých sekcí a jejich ohlas v české veřejnosti. Z různých důvodů nebyla Francie vždy vnímána jako vzor. Její přílišná adorace mohla vyvolat přesně opačnou reakci, totiž odmítnutí.¹⁴ Některé důkazy negativních postojů vůči Francii můžeme nalézt v dobových pramenech. „Máme zapotřebí činit nás ještě závislejšími, než jsme?“ váhal nad působením francouzské vojenské mise jeden z českých důstojníků ve svém deníku.¹⁵

12 Postoj se částečně transformoval ve třicátých letech, a to především díky působení pařížského kardinála Jeana Verdiera, který si získal v Československu výraznou popularitu.

13 České dělnické emigraci do Francie se věnoval v poslední době především Jean-Philippe Namont, *La Colonie tchécoslovaque. Une histoire de l'immigration tchèque et slovaque en France (1914–1940)*, Paris, Institut d'études slaves, 2011 (česky 2015).

14 Na tzv. frankofobii letmo upozornila již dříve M. Lenderová, ale otázka zůstává stále ještě nedostatečně zpracována. Milena Lenderová, České frankofilství jako sociokulturní fenomén, *Český časopis historický*, 1996, 1, s. 66–81.

15 AMZV, f. Pařížský archiv (PA), kart. 36, Shrnutí soukromého dopisu, podepsán Kalhous, 27. 2. 1919.

Ale jeden z nejlepších dokladů pro podložení tohoto tvrzení je možno číst u vynikajícího znalce Francie té doby, již citovaného Gustava Wintra, který vzpomínal:

Na naší straně, zejména u mladých lidí, rozleptávala tradiční respekt k Francii také chuť k opozici proti ustálenému pořádku. Za Rakouska hraničilo frankofilství s velezradou a mělo přichuť zakázaného ovoce. V samostatné republice bylo naopak oficiálním vyznáním víry, až příliš oficiálním, ztrácelo tedy pro mládež všechny půvab. Vzpomínám si, kterak jsem byl [...] pozván na debatní schůzi československých studentů v Paříži. Někjaký čas před tím vyšla má „Kniha o Francii“. Předseda schůze mne představil členům svého kroužku a dodal se zřejmou satisfakcí: „A teď si posadíme pana doktora na lavici obžalovaných!“ Zaujmut kladné stanovisko k Francii zdálo se jemu a jeho přátelům zločinem, z něhož je třeba odpovídat se.¹⁶

Citovaná pasáž se zcela explicitně týká našeho tématu. Mezi Wintrem uváděné československé studenty – sdružené v té době v Paříži kolem časopisu *Rencontres* – se řadilo hned několik bývalých absolventů československých sekcí. Právě tato generace se snažila osvobodit od frankofilních pohledů a přistupovat k česko-francouzským vztahům kriticky. Konečným záměrem však nebylo jejich ukončení, ale nové uchopení a hledání jejich reálného základu. Je to přirozené, mladá generace, z části formovaná právě ve Francii, si vytvořila kritičtější (a věcnější) pohled na bilaterální vztahy. Kritický pohled na česko-francouzské vztahy se dostával výrazněji na povrch vždy v přelomových momentech (či těsně po nich), ať to bylo září 1938, květen 1940, květen 1945 či únor 1948.

Pro pochopení důvodů vedoucích ke vzniku českých sekcí je však nutné vrátit se do doby těsně po skončení první světové války. V letech 1919 a 1920 – tedy v okamžiku, kdy se rodila myšlenka na jejich založení – nebyla kritika spolupráce ještě slyšet. O studium ve spřátelené velmoci byl obrovský zájem. Dokládá to mimo jiné vyměněná korespondence mezi Masarykem a Benešem v době mírových jednání, Masaryk v jednom z dopisů upozornil na skutečnost, že mnoho českých i slovenských studentů by si přálo odjet studovat do Francie, a Beneše žádal, aby v Paříži zjistil, zda by se v této věci nedalo něco udělat.¹⁷ Snad není

16 Gustav Winter, *Očima západu...*, s. 36.

17 Zdeněk Šolle (ed.), Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919, *Studia historiae Academiae scientiarum bohemiae, Práce z dějin České akademie věd*, řada B, sv. 6, 1994, s. 167.

přehnané podotknout, že se jednalo až o módní trend. Svědčí o tom tehdejší tisk. Věta: „Byl jsem v Paříži“, se vrací jako ironický motiv:

Paříž stala se pro mnohého občana českos[ovenské] republiky Mekkou dnešních dnů. Ovšem jen několika málo se vyplní toto přání a ti vrátivše se domů s radostným sebevědomím mohou se pochlubit: „Byl jsem v Paříži.“

Dcera pana továrníka chodila v Praze do vyšší dívčí nebo do „výrobáku“ a začala se učit francouzsky. Přijela na několik měsíců do Paříže; oči může nechat na každé Francouzce snažit se přivlastnit sobě všechny její cnosti i nectnosti. Má nejlepší vůli doučít se francouzštině, aby se jí mohla uplatnit v Praze mezi franc[ouzskými] důstojníky a vypravovat o Paříži, o Francouzech a Francouzších a říci: „Byla jsem v Paříži.“

Mnohý filozof, právník, medik a docela klasický filolog (!) nemůže za to, že franc[ouzská] vláda chce mít v Paříži stůj co stůj 25 českých studentů, nemůže za to, že na neštěstí má nějakého známého, nebo docela příbuzného v ministerstvu vyučování, obětuje se a odjede do Paříže. Pravidelně chodí si každý měsíc na legaci pro svých 450 frs. a časem zabloudí i na Sorbonnu. Nemyslete však, že čas svůj prozahálí! Učí se pilně tango a foxtrot a hledí osobními styky a známostmi nahradit to, co se na univerzitě nepřednáší. A po roce dostane na cestu do Prahy a tam bude moci říci: „Byl jsem v Paříži.“

V republice uprázdnilo se mnoho profesorských míst, byla zřízena v Brně nová univerzita. Mnohý si zajede do Paříže, navštíví s tlumočnickem (!) profesora svého oboru, vrátí se a ucházejí se o místo podotkne s důrazem: „Byl jsem v Paříži.“

Výhodná výprava do Paříže! – čte se v pražských denících. Ač je výhodná, přece dlužno složit napřed 1000 francs, tj. čti a piš přes pět tisíc korun. – Najde se několik „bohatých továrníků“, kteří se obětují pro národ, aby se neřeklo, že naše láska a sympatie k Francii ochabuje. – A jdeš náhodou v noci kolem české restaurace v Paříži; zvuk národní písně zadrží tvé kroky, vstoupíš a zříš pány továrníky loučící se s Paříží. Zdá se ti, že na mnohou tu silnou šíjí by se hodilo něco jiného než bílý límeček. „Milostivá paní továrníková“ by si ráda zatančila, ale nemůže, neb pařížské střevíce, které si koupila a na něž není zvyklá, jí tlačí. Zítra se zase vrátí do matičky Prahy, a budou moci říci: „Byli jsme v Paříži.“

A je mnohý v Paříži. Nemá třeba ani stipendia, a i když ho měl, poznal, že rok pobytu mu nestačí. Neví se možná o něm u ministerstva. Pracuje někde v kanceláři, vyučuje, pracuje v továrně nebo snad docela skládá v halách, anebo mete kino a chytá volné chvíle ke studiu. Hraje snad pánům továr-

níkům „na šest“, aby dostal několik franků a mohl zase dále studovat. [...] Budoucnost ukáže, zda život mu nedal více, než daly jinému mrtvé litery. A ti se jednou vrátí též. A ne jejich ústa, ale jejich skutky a jejich dílo budou hlásat, že byli v Paříži.¹⁸

Dlouhá citace má pro nás především význam z důvodu, že jednoznačně ukazuje na oblibu, jaké se v české společnosti těšila studia ve Francii, respektive pobyt v Paříži. Jistě že se autor snaží psát z pohledu finančně nezajištěného mladíka, těžce, ale o to poctivěji a opravdověji se probíjejícího životem. Zůstává také otázkou, zda jde o autobiografický postřeh pisatele či jízlivý komentář redakce *Pařížského Čechoslováka*, jenž dlouhodobě tepal nezáměr nového státu o život místní komunity. Přesto lze z citovaného vyvodit, že znalost francouzštiny otevírala dveře do vyšších společenských kruhů a patřila k dobrému vzdělání, že studium ve Francii dodávalo po návratu váze kandidatury při hledání zaměstnání. Na počátku vzniku a úspěchu českých sekcí je i tato „móda“. Mnoho z rodičů, kteří svým dětem odjezd a studium krylo z vlastních nákladů, smýšlelo ne příliš vzdáleně od „pana továrníka“, jež je v citovaném textu tak karikován. Například spolumajitel chemické továrny v Plzni Jíra otevíral žádost o vyslání svého syna do Dijonu těmito slovy: „Rád bych dal hochu do dobrého pensionátu a hlavně do ciziny, kde však by měl dohled, bych s klidem jej ústavu světití mohl.“¹⁹

V tomto velice příhodném kontextu se počala mezi oběma zeměmi konkretizovat kulturně-politická spolupráce označovaná v Čechách oficiálně jako „vztahy kulturní a školské s cizinou“. Konkrétněji – z hlediska rozdělení kompetencí – při ministerstvu školství a národní osvěty vzniklo roku 1920 v Praze speciální oddělení s obdobným názvem. V roce 1929 se transformovalo na samostatný odbor, který byl během několika po sobě jdoucích administrativních změnách v roce 1934 přetvořen na odbor II, skupina C pro „Veškeré kulturní styky s cizinou“.²⁰ Všechna tato oddělení vedl až do svého odchodu do důchodu Ferdinand Špišek, o němž pohovoříme vzápětí. O něco dále se zastavíme též u finančních otázkách vztahujících se k tomuto ministerskému odboru. Zatím doplníme, že ve Francii vznikl za obdobným účelem známý *Service des œuvres françaises à l'étranger* (SOFÉ), český byl jeho název překládán jako „Odbor pro pro-

18 Byl jsem v Paříži, *Pařížský Čechoslovák*, 1. 5. 1921, s. 3.

19 CADN, f. Prague, Ambs., kar. 26, Jíra (spolumajitel chemické továrny v Plzni) Fournolovi, 1. 7. 1920.

20 *Školské a kulturní styky...*, 1937, s. 8–9.

pagandu v cizině“.²¹ Oba úřady spolu s nadřízenými ministerstvy školství a zahraničních věcí a s vyslanectvími obou zemí budou do budoucnosti generovat zásadní spisovou agendu spojenou s československými sekce-
mi. Stojí za to poznamenat, že obdobně zaměřené úřady již nezaniknou. Kultura a školství v cizině se napříště staly nedílnou součástí zahraniční politiky.

V této počáteční koncepci československého ministerstva školství byly vůbec intelektuální vazby s cizinou považovány za prostředek napomáhající poválečné stabilizaci a udržení míru v Evropě. Zmiňovaný Špišek zaznamenal ve svých pamětech dobovou úvahu:

Zachování světového míru jest na denním pořadu úvah všech států. Není nejmenší pochyby o tom, že vzájemné poznání národů v jejich kulturních hodnotách, v jejich povaze, tužbách, jest nutnou podmínkou vzájemného chápání a sblížení. [...] Mezinárodní politika může dosáhnouti trvalých cílů jen tam, kde vedle jasných hospodářských smluv jsou zároveň jasné mezinárodní smlouvy kulturní, nejvděčnější pole lidské diplomacie. Tak nejlépe zrodí se a vyrostle na zemi boží mír, po němž volají stále a stále všichni národové světa.²²

Z pohledu francouzské diplomacie budující své „ochranné pásmo“ („cordon sanitaire“) měl tento způsob spolupráce na prvním místě sloužit k upevnění politické aliance. Zmiňovaný diplomatický zástupce Francie v Praze Frédéric Clément-Simon ministerskému předsedovi Alexandru Millerandovi zdůrazňoval, že Československo je „zcela novým státem“ a jako takové je ve Francii „zcela neznámo“. „Zde je sice Francie milována,“ pokračoval dále, „ale není velmi známa. Naše vazby s touto zemí jsou teprve nedávné a jedním z nejlepších prostředků, jak zakořenit náš vliv do tohoto národa, je přiblížit ho k nám prostřednictvím intelektuálních vazeb.“²³

V každém případě, nebudeme daleko od pravdy, pokud charakterizujeme česko-francouzské kulturní vztahy jako doplněk vztahů politických. Již tehdy se objevuje v jejich souvislosti termín „vývoz a dovoz“, jenž bude – jak později uvidíme – klíčový pro spolupráci v šedesátých a sedm-

21 K vývoji úřadu viz Antoine Marès, Puissance et présence culturelle de la France. L'exemple du Service des Œuvres françaises à l'étranger dans les années 30, *Relations internationales*, 1983, 33, s. 65–80.

22 Archiv Akademie věd ČR, fond F. Špišek (č. 439). Ferdinand Špišek, *Moje paměti a úvahy*, díl 2, s. 175.

23 AMAE, f. Europe, Tchécoslovaquie, kart. 72, Clément-Simon Millerandovi, 29. 3. 1920.

desátých letech. Tento pohled můžeme doložit především pomocí dalšího citátu ze shrnující (tudíž oficiální) publikace ministerstva školství:

Kulturní styky znamenají pro stát a národ po stránce duševní to, co po stránce hmotné styky hospodářské; je to vývoz kulturních hodnot zde získaných a dovoz kulturních hodnot vzniklých v cizině. Je snahou každého vývozce, aby jeho zboží bylo co nejhodnotnější. Aby to bylo možné, nesmí býti při výrobě opomenuto ničeho, co by mohlo přispěti k zvýšení vnitřní dokonalosti vybavení duševních dílen, v nichž byly vyrobeny. Tím docházíme k činiteli, jenž spolu podmiňuje dokonalost díla, totiž školám a všem ostatním institucím osvětovým, které tvoří vzdělanostní úroveň v jejím mnohotvárném komplexu.²⁴

Tím se jasně ukazuje, že i na české sekce je nutno pohlížet prizmatem politické reality bilaterálních vztahů. Ne náhodou také budou vždy opisovat jejich vývoj. Sekce stály od počátku současně na politickém a pedagogickém poli.

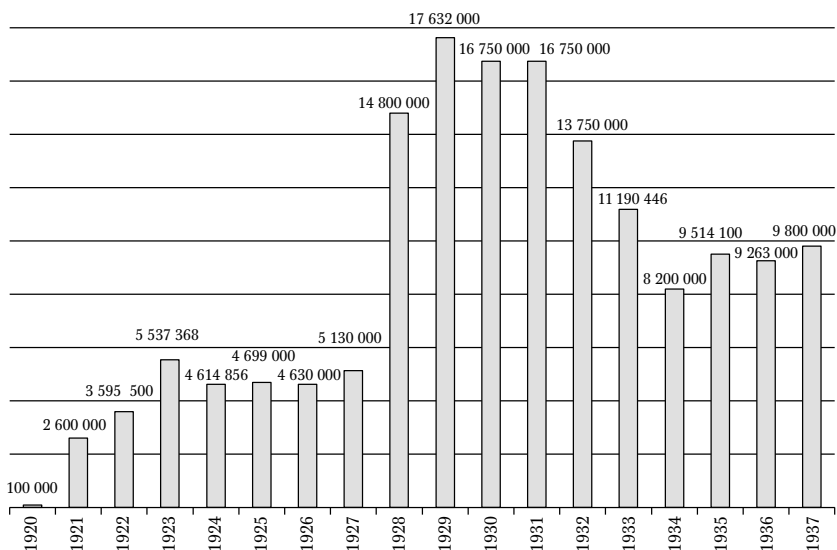
Do budoucnosti bude záležet na pozici každého aktéra, kterou z obou konstitutivních složek jejich existence upřednostní. Tento typ kulturních relací však sledoval svůj vlastní rytmus, který – od kadence vztahů politických – zůstával přeci jen odlišný. Navíc probíhal v kontextu celé kulturní politiky Československa (a Francie) mezi lety 1918–39.²⁵

Jako východisko pro naše pozorování si nejprve vezměme situaci státního rozpočtu a konkrétněji kapitolu určenou na financování agendy vyplývající z kulturních vztahů s cizinou. Financování českých sekcí totiž spadalo právě do této položky.

Jak dokládá Graf 1, na prvním místě můžeme pozorovat dva vrcholy v letech 1923 a 1929. V roce 1923 se počítalo s položkou 5,5 milionu korun ročně, následně kapitola oscilovala mezi 4,6 a 5,1 milionu korun, přičemž nezanedbatelná byla právě kapitola věnovaná spolupráci s Francií.

24 *Školské a kulturní styky...*, s. 7.

25 Milena Lenderová nabízí ve své disertaci dělení vzájemných vztahů i v oblasti kultury na tři období: 1918–25, „období zakladatelské“, nejintenzivnější s významnou rolí Francouzské vojenské mise; 1926–33, „období relativního klidu“ umožňující rozvoj činnosti vytvořených institucí; 1933–38, „období předehty k tragédii“. Milena Lenderová, *Čechy frankofilské Alliance française...*, s. 81. Ukazuje se – a platí to především pro třicátá léta –, že tato periodizace se v oblastech, jež studujeme, nedá zcela uplatnit.

Graf 1 Československý státní rozpočet určený na rozvoj „styků kulturních a škol-
ských s cizinou“ 1920–37²⁶

V roce 1928 s příchodem Milana Hodži na post ministra školství byla politika v tomto ohledu významně aktivována. Nárůst byl značný, téměř trojnásobný a vrcholu dosáhl v roce 1929. Poté až do roku 1931 rozpočet zůstal více méně stabilizován. Rozmach nové kulturní politiky orientované směrem do zahraničí je sledovatelný i geograficky. Ve stejném období (tedy mezi roky 1929 a 1930) byly podepsány první podrobné kulturní dohody se spojeneckými státy Malé dohody (Jugoslávie a Rumunsko).²⁷ Pak lze na grafu opět zaznamenat stagnaci a od roku 1932 výrazný pád. Mezi lety 1932 a 1934 byl rozpočet postupně snížen na 8,2 milionu korun, což bylo o polovinu méně oproti roku 1929. Léta 1935, 1936, 1937 se odehrávala ve znamení stabilizace a mírného navyšování.

Bylo by samozřejmě zajímavé studovat výše uvedená čísla s pohledem upřeným na rozdělení financí dle jednotlivých zemí a konkrétně s důrazem na Francii a ještě detailněji – v porovnání s jinou agendou – určit poměr prostředků směřujících na chod českých секcí. Bohužel oficiální rozpočet ministerstva školství neupřesňoval, jak vysoká částka šla právě

²⁶ Dle *Školské a kulturní styky...*, s. 16.

²⁷ Kulturní deklarace s Jugoslávií byla uzavřena 13. 11. 1929 v Bělehradě a 23. 1. 1930 v Praze, ta s Rumunskem 1. 3. 1930 v Bukurešti a 21. 1. 1930 v Praze. *Školské a kulturní styky...*, s. 21–30.

tímto směrem. Určit poměr je o to těžší, že výdaje nebyly vedeny pouze ve prospěch etablovaných institucí, jako byl Francouzský institut, francouzské nebo ruské gymnázium v Praze, ale významnou částkou byly dotovány i československé školy zřízené pro krajany v zahraničí.²⁸ Jistou představu si můžeme učinit na základě odhadu z února 1938, podle nějž Československo utratilo za poslední rok 3 304 000 korun za svou kulturní činnost ve Francii, Francie recipročně investovala 5 531 000 korun v ČSR.²⁹ Jedná se zhruba o 30 % rozpočtu určeného na tento typ spolupráce. Francie tudíž byla stále prioritou.³⁰

Změny, které nastaly v kulturní politice orientované na zahraničí, nevyplynou pouze z rozboru státního rozpočtu, ale též z textové analýzy projevů ministrů školství. Můžeme si povšimnout výrazného rozdílu, pokud porovnáme dva z nich. Jan Krčmář si v listopadu 1935 v parlamentu stěžoval především na nedostatek prostředků.³¹ Ale již v následujícím roce se nový ministr Emil Franke u těchto otázek zastavil obsáhleji, přiblížil nové priority, shrnul dosažené výsledky:

V oblasti styků se slovanskými státy bude první starostí rozvinutí kulturních styků s Ruskem. [...] S Jugoslávií a Bulharskem jsou kulturní deklarace. Budu se upřímně snažit o jejich prohloubení. Dojde-li k politickému vyjasnění s Polskem, navážeme rádi styky pro uskutečnění kulturní deklarace. [...] V oblasti styků se státy románskými připravujeme doplnění kulturní deklarace s Francií některými ustanoveními, pokud souvisí s postátněním francouzského reálného gymnázia v Praze a československými odděleními při středních školách ve Francii, o která se jeví v naší veřejnosti trvalý zájem. Ve stycích s Itálií budeme dále jednati o kulturní deklaraci, v jejímž rámci by došlo mezi jiným k zřízení československého oddělení při některé střední škole v Itálii. Ze styků s ostatními státy poukazujeme zejména na chystanou stavbu školy slovanských a východoevropských studií v Londýně a na nutné zřízení a rozšíření výměnných stipendií pro vysokoškolské posluchače a mladé vědecké pracovníky.³²

28 Josef Folprecht, *Československé školské obce v evropském zahraničí*, Praha, Československý úřad zahraniční, 1937.

29 NA, f. MŠANO, kart. 3501. Jde o odhad srovnání výdajů vyplývajících z případného podepsání kulturní dohody.

30 AMZV, f. III. sekce, kart. 560.

31 Jan Krčmář, *Exposé ministra školství a národní osvěty v kulturním výboru poslanecké sněmovny N. S.*, Praha, MŠANO, 1935, s. 18–19.

32 Emil Franke, *Projevy 1936*, Praha, Státní nakl., 1938, s. 14–15.

Československé sekce jsou zde zmiňovány jako vzor a skutečně již dříve byly v poslanecké sněmovně posuzovány právě v tomto směru.³³ Ale současně si můžeme povšimnout, že kulturní vztahy s Francií nebyly v tomto projevu vyzdvihovány jako výjimečné, jak by se mohlo předpokládat na základě vlivu, jež Francie na první republiku bezpochyby měla. Vzájemné relace byly vřazeny po bok všem dalším jazykovým oblastem. Tato poznámka je důležitá, poněvadž již v průběhu třicátých let začíná získávat zahraniční rozměr formování československých elit širší zakotvení. Úzká spolupráce s Francií pokračovala, o dekádu dříve vybudované instituce jako Francouzský institut či československé sekce byly často citovány jako příklad, ale vedle Francie se začaly projevovat i jiné státy.

Franke ve svém projevu z roku 1936 naráží na úspěšně se rozvíjející spolupráci s Velkou Británií. Pokrok v tomto směru byl však patrný již dříve. Francouzský vyslanec Léon Noël o něm zanechal svědectví:

Anglosaská propaganda získává v Československu nový rozmach. Je provozována tak aktivně, že již není možné ji nepovažovat [...] za vážnou překážku snahám, jež v této zemi děláme pro poznání našeho jazyka a kultury. [...] Tato propaganda, která se připojila k velmi aktivní a staré propagandě Německa a o něco pozdější propagandě italské [...] se mi zdá být novým důvodem k rozvoji naší vlastní snahy. Pokud konkurentům neodpovíme opětným rozvinutím našeho úsilí, vystavujeme se nebezpečí, že se jimi necháme předejít, a francouzská kultura tak ztratí svůj výsadní vliv, jež nepopíratelně ještě má na elitu této země.³⁴

Od roku 1933 se navíc v českých zemích zintenzivnila německá politická, ale i kulturní propaganda. Francie na situaci reagovala o něco později výrazným navýšením rozpočtu na svou kulturní přítomnost v zahraničí.³⁵ „Kultura“ se stala (a již zůstala) tématem zahraniční politiky.

33 „Důležitá věc [...] jsou styky školské a kulturní s cizinou vůbec. Naše ministerstvo školství velice dbá, aby vzájemným stykem a vzájemnou výměnou studentů se šířily obzory a znalost řečí i kultur cizích. Mnoho studentů z ciziny přichází k nám, a my naopak dáváme slušné sumy a dbáme, aby naši studenti mohli studovati v cizině – poukazují např. na Dijon a na Nîmes ve Francii –, takže této otázce se u nás věnuje veliká pozornost.“ Projev poslance Hnídky z 26. února 1930. Dostupné na: www.psp.cz [cit. 10. 4. 2013].

34 AMAE, f. Europe, Tchécoslovaquie, kart. 154, Noël Herriotovi, 12. 12. 1932. Francouzský vyslanec psal zprávu pod dojmem činnosti rozvíjejícího se Britského institutu v Praze.

35 Viz Annie Guénard-Maget, *Une diplomatie culturelle dans les tensions internationales: la France en Europe Centrale et Orientale (1936–1940 / 1944–1951)*, Bruxelles, Peter Lang, 2014.

Nejlepší dokument, který umožňuje sledovat, jakým směrem došlo k posunu v chápání spolupráce s cizinou v oblasti školství, je rozbor Františka Prause, úředníka tohoto rezortu, z roku 1937. Praus se stavěl skepticky k tomu, aby ministerstvo školství organizovalo všechny vztahy s cizinou, neboť ty dle něj nemohly být vytvořeny pouze na základě činnosti centrálních institucí. Ministerstvo „je toliko strážcem rozvoje stálých institucí jeho péči svěřených a podporovatelem snah jednotlivců a organizací pro doplnění a prohloubení kulturní spolupráce mezi národy,“ psal Praus. Ale hlavně, pokračoval dále: „Přes požadavek mezinárodnosti jest však povinností nás všech, abychom si uvědomili, že národní využití jest jenom doma možné a že náš kulturní život vyjádřený naším státem tvoří ohraničený, samostatný celek vůči ostatním samostatným celkům veliké rodiny národů, vůči nimž musíme zůstatí vždycky svými.“³⁶

Hlavním východiskem české kulturní spolupráce se zahraničím zůstal rozvoj vlastní národní kultury a její obhájení v kontaktu s okolím. Jasně se tak vystavěly meze vzájemných (i československo-francouzských) vztahů. Co se stane ve chvíli, kdy Francie přestane být pro tento rozvoj národní kultury vnímána jako „prospěšná“? I z tohoto pohledu je možné zvažovat, proč docházelo ve 20. století k uzavírání českých sekcí.

Podpora školských styků s cizinou byla umožněna i tím, že po roce 1918 se velmi otevřeně diskutovala otázka české školské reformy. Ta se bohužel nedočkala úplné realizace, ale klíčová postava prvních let – František Drtina byl velice vnímavý pro francouzské inspirace československého školství. Drtinova role se ukázala být pro první období rozhodující. Na jeho profrancouzskou orientaci upozornila diplomatická korespondence již v lednu 1919.³⁷

Hlavní koncepce československo-francouzských kulturních vztahů tak vznikla v průběhu jara a léta 1919, realizována byla ale postupně. Československé ministerstvo školství již 31. ledna 1919 adresovalo na ministerstvo zahraničních věcí žádost, aby bylo umožněno vyslání do Paříže jistého Ferdinanda Špiška, „experta v otázkách školství“, tehdy profesora reálného gymnázia v Křemencově ulici.³⁸ V Paříži měl sbírat dokumentaci k připravované školské reformě, informovat se o podmínkách studia československých studentů ve Francii a umožnit jim kontakt se studenty francouzskými.

Kdo to vlastně Ferdinand Špišek byl? Jak si tento „duchovní otec“ českých sekcí vydobyl své důležité postavení v rámci československo-

36 *Školské a kulturní styky...*, s. 17.

37 AMAE, f. Europe, Tchécoslovaquie, kart. 25, Clément-Simon Pichonovi, 29. 1. 1919.

38 AMZV, f. PA, kart. 33, poznámka MŠANO na MZV, 26. 3. 1919.

-francouzských školských vztahů? Za delší zmínku to stojí o to více, neboť jeho profesní dráha dobře ukazuje, že podoba a koncepce česko-francouzských vztahů krystalizovala v hlavách těch, kteří navštívili Francii již před první světovou válkou. Předválečná zkušenost byla zásadní: „Ale utrpení nikdy nevyvmizelo z mysli. V dobách pozdějších vystávalo občas jako černý stín,“ poznamenal si náš „hrdina“ o prvním pařížském pobytu ve svých pamětech.³⁹ Navíc Špískova kariéra vypovídá mnohé o postavení francouzštiny v české společnosti před rokem 1914, jeho osobní zkušenosti byly pro vznik sekcí a jejich konečnou podobu určující.

Ferdinand Špíšek se narodil ve východomoravské Komni, a to do velmi početné rodiny.⁴⁰ Komňa, proslavená jako jedno z možných rodišť Jana Amose Komenského a známá dnes spíše fašankovým tancem Pod šable, si na Špíška vzpomněla v roce 2003, kdy mu byla na místní škole odhalena pamětní deska. Návštěvníkům je také ukazován Špískův rodný mlýn.⁴¹

Po maturitě v Uherském Hradišti, „venkovském gymnáziu zapadlého kraje“, jak později napsal na stránkách svých pamětí, se odebral do Prahy, kde váhal mezi studiem práv zajišťujícím lepší existenci a průpravou k profesuře na středních školách. Na doporučení starších krajanů se obrátil o radu na školního inspektora a spisovatele Františka Bílého. Setkání významně ovlivnilo Špíškův další život a jenom ukázalo, že osud člověka tvoří náhoda. Bílý mu totiž při setkání doporučil studium němčiny a francouzštiny:

Povzdychl jsem si, poznamenal později Špíšek, podotkl, že s němčinou by to šlo, ale těžko s francouzštinou, protože jsem se francouzštině na gymnáziu vůbec neučil a neznám ani výslovnost. Právě proto dejte se do studia francouzštiny, odvětil Bílý, jeho názor a rada zdály se mně sice nepochopitelné, nicméně jsem uposlechl a dal se zapsat na filozofickou fakultu. Zvolil jsem si němčinu, kterou jsem dobře uměl, a které jsem neměl rád, jako kombinaci s francouzštinou, která mne lákala svou hudebností, ale která byla pro mne španělskou vesnicí. [...] Ta francouzština mne stála mnoho potu, krve, mnoho nespavých nocí, věnoval jsem jí celou životní energii.⁴²

39 Ferdinand Špíšek, *Moje paměti a úvahy*, díl 2, s. 22.

40 Srov. Jan Špíšek, *Špískové. Mikrosonda do života české vlastenecké rodiny v období od první poloviny 19. století do konce první poloviny 20. století*, bakalářská práce (ved. F. Velímský), FF Západočeské univerzity v Plzni, 2012.

41 Autor upřímně děkuje starostovi Karlu Navrátilovi za čas, který nám věnoval při návštěvě Komni 6. 8. 2007.

42 Ferdinand Špíšek, *Moje paměti a úvahy*, díl 2, s. 67–68.

Špíškovy paměti si zaslouží v souvislosti s výukou francouzštiny na tehdejší pražské univerzitě dvě delší zastavení. Obě se sice týkají profesora Jana Urbana Jarníka, jenž zformoval celou předválečnou generaci franštinářů, ale současně svědčí o dvou typech omezení, která měla tehdy vliv na recepci francouzské kultury v Čechách.

Musím se přiznati, že můj nastávající učitel francouzské vědy a kultury neučinil na mne příznivý dojem neupraveným zevnějškem. Poněvadž jsem nebyl nikdy ve Francii a znal reprezentanty francouzské kultury jenom z obrázků ilustrovaných časopisů a četby románů mondénního světa, představoval jsem si také svého nastávajícího profesora jako elegána vystrojeného podle nejnovější módy „dernier cri“ s cylindrem na hlavě a v jemných botičkách se „psími dečkami“. Byl to opravdu mladický omyl, omluvitelný jedině okolností, že v takové elegantní ústroji vídal jsem také svého staršího kolegu Hanuše Jelínka, který byl již ve Francii, studoval na Sorbonně a občas se zjevoval jako bílá paní jindřichohradecká v Klementinu jako elegantní host.⁴³

Z citace jednoznačně vyplývá, že dobová znalost Francie se vytvářela především zprostředkovaně, obrazem ovlivňovaným v lepším případě literaturou, v horším (a běžnějším) mondénními časopisy a ilustracemi k nim. Konečný obraz byl pak do velké míry stereotypní, Francouz byl vnímán jako „člověk velkého světa“ odlišující se od svého okolí pečlivě upraveným zevnějškem a zvukomalebnou mluvou a tím kontrastoval s malým českým universem. Zvnitřnění role mohlo získat až karikaturní podobu, záměrem tohoto „hraní si na Francouze“ však bylo jistě i provokovat pražskou společnost. Zmiňovaný Hanuš Jelínek odmítal pověstný cylindr sundat i v divadle, a to i přes hlasité (a jistě pochopitelné) protesty ze zadních řad, Ferdinand Špíšek si zas na svou první učitelskou štaci na obchodní akademii do Kolína přivázel kromě vědomostí též „širokou černou šňůru, na níž se houpal skřípec“ podle vzoru Jiří Mohla, lektora francouzštiny na univerzitě. Sám si pak k témuž ještě poznamenal: „Až život zbavil bývalého romantického kandidáta profesury komického názoru, jako by skřípec se širokou šňůrou a elegantní úbor byl podstatnou součástíou vzdělaného Francouze a uvědomělého frankofila.“⁴⁴

Tato odbočka se jeví být důležitou, neboť pomáhá dokreslit motivace, které vedly budoucího „otce zakladatele“ k zřízení studovaných středoškolských sekcí. Národy se měly v jeho pojetí poznat, poznání se vytváří

43 Tamtéž, s. 76–77.

44 Ferdinand Špíšek, *Moje paměti a úvahy*, díl 2, s. 79. Srov. též Hanuš Jelínek, *Zahučaly lesy*, Praha, F. Borový, 1946.

a upevňuje delším soužitím. Proto měl studijní pobyt trvat několik let a žáci si měli osvojit též dokonalou znalost řeči, další podmínku úspěchu a důležitý dobový argument pro vznik těchto oddělení. K dokreslení tehdejšího stavu výuky francouzštiny na univerzitě lze opět využít Špíškových pamětí.

Přesto mně dosud vystupují v duši stíny smutku, kdykoli si vzpomenu na jeho první učené přednášky. Ale hned musím podotknouti, že viníkem nebyl Jarník ani jeho přednášky, nýbrž moje naprosto nedostatečné předběžné vědomosti a dále také nemoudrý tehdejší univerzitní studijní řád, podle něhož se dostávalo posluchači předčasné hned v prvním semestru příliš učené a těžko stravitelné stravy bez předběžného vědeckého úvodu. A já měl jsem neštěstí, že Jarník přednášel, podle předem stanoveného programu „Historickou mluvnici jazyků románských“ v jejich dějinném vývoji. Mimo to Jarník ve vědeckém zanícení přednášel rychle o starofrancouzštině, španělštině, portugalštině, italštině, rumunštině, provensálštině, mluvil o dialektech ladinském, friaulském a já jsem neuměl ani abecedy, neznal elementárních základů moderní francouzštiny. Bylo mně hořko v duši, Jarníkovým přednáškám nerozuměl jsem ani za mák. [...] V hlavě jsem měl opravdový chaos cizích neznámých slov, pojmů. A poněvadž Jarník přednášel velmi rychle, nestačil jsem si ani zachytiti správně obsah, podstatu věci. [...] Po několika přednáškách uznal jsem za moudré nepsat nic a naslouchati klidně učeným cizím termínům a pozorovat, jak si počínají ostatní posluchači. A když jsem vyzbrozoval, že většina jich zachovává klid Angličana, usoudil jsem, že nejlepším lékem pro moji rozervanost bude, když také já se opášu svatou trpělivostí a klidem.⁴⁵

Právě příliš odborná, teoretická, historicko-lingvistická příprava studentů živých jazyků byla často kritizovaným hříchem českého vzdělávání. V rámci česko-francouzských vztahů se jednalo o leitmotiv, který se navracel jako klíčový bod spolupráce mezi Francouzským institutem v Praze a filozofickou fakultou v průběhu celé první republiky.

Abychom dokreslili Špíškův portrét, vraťme se ještě stručně k jeho následnému směřování. Protože si byl své nedostatečné jazykové přípravy na učitelskou kariéru vědom, využil – tak jako většina jeho vrstevníků – nejbližší příležitost doplnit si mluvenou francouzštinu pobytem ve frankofonní cizině. Pro letní čas se nabízelo především románské Švýcarsko. K pobytu v některém z horských penzionů nad Ženevským jezerem, doplněným jazykovými kurzy zvaly (a nepřestaly nikdy zvát) četné

45 Tamtéž, s. 77.

dobové inzeráty, jazykové lekce nabízela i ženevská univerzita. Letní přípravu ale pro zahraniční studenty organizovala také pařížská centrála společnosti Alliance française, čeští středoškolští učitelé za tímto účelem mohli získat i pobytové stipendium. Obě možnosti Špíšek využil v roce 1902, respektive 1907. Kurzy ale nechal podle vlastních slov ve výsledku „plavat“ a zaměřil se (v muzeích, kavárnách a nočních kabaretech) na „praktickou francouzštinu“. Zásadnější zkušenost učinil Špíšek v Paříži ve školním roce 1908/1909, kdy se díky ministerskému stipendiu mohl zapsat na studium na Sorbonně. Tímto rokem života „v Impasse Charrière“ upletl svou síť osobních kontaktů jak s pařížskými Čechy, tak se svými budoucími spolupracovníky (Jan Dědina, Arnošt Bláha, Romain a Paul Alléonovi, Louis Leger, Ernest Denis). Po návratu obhájil Špíšek doktorát z filozofie. A vydal se na předpokládanou dráhu středoškolského profesora francouzštiny a němčiny. Po krátkém působení na vyšší obchodní škole v Plzni, kde po jeho odchodu převzal hodiny francouzštiny Karel Klostermann, jenž se zvěčnil spíše svými obrázky ze Šumavy, ale který byl také jednou z agilních postav místní Alliance française a napsal vzpomínkovou knihu o Paříži *Ve světlech a stínech Babelu*, získal Špíšek od roku 1904 místo na české reálce v Olomouci.

Konečně ne bez významu pro jeho další kariéru byla skutečnost, že od školního roku 1913/14 byl přidělen na reálné gymnázium v Křemencově ulici v Praze. Zde se s mladickým nadšením vrhl do výuky francouzštiny.⁴⁶ Ne náhodou právě z této střední školy odešli do Dijonu někteří první Češi, mezi nimi i Jiří Voskovec. Z místního učitelského sboru, stejně tak jako ze sboru nedaleké Obchodní akademie v Resslově ulici byli po převratu 28. října rekrutováni někteří představitelé českých úředních elit a Špíšek byl jedním z nich.

Mimo vlastní výuku se Špíšek věnoval – tak jak se na učitele střední školy slušelo – i odborné publikační činnosti. V roce 1906 vydal ve *Věstníku českosloveských profesorů* článek o „Moderní filologii na reálkách“, později přidal stati: „Povznesme úroveň moderních jazyků“, „Universitní lektori“, „Středoškolský profesor ve Francii a u nás“. Tím začal vstupovat v širší známost. František Drtina mu otevřel své *Pedagogické rozhledy*, následně se prosadil v *Učitelském přehledu*. *Studentská revue* mu otiskla článek

46 Jak později vzpomínal: „Ale nelitoval jsem svého velkého, někdy snad až upřílišného úsilí. Po první světové válce vypravovali mně někteří z mých bývalých žáků, že díky praktické znalosti francouzštiny octl se na východní frontě v Japonsku při návratu do vlasti vyjednaváči a tlumočníky. A jiní zase po návratu do vlasti, po převratu, byli delegováni jako vyšší důstojníci do Francie za účelem studia na vysokých vojenských učilištích. A jiní konečně byli ve služebním styku se členy francouzské vojenské mise.“ Tamtéž, s. 109.

„Středoškolský student ve Francii a u nás“, pedagogická hlídka *Času* „Boj o laickou školu ve Francii“. Tímto způsobem se Špíšek profiloval jako znalec Francie a specialista na výuku moderních jazyků.⁴⁷ To mělo rozhodující vliv na jeho následný vstup do služeb ministerstva školství, se kterým svázal svou další profesní dráhu.

Ferdinand Špíšek odejel na Mírovou konferenci v Paříži s podporou 3000 franků a se svou ženou třetím vlakem československé delegace dne 7. dubna 1919.⁴⁸ Sám později zaznamenal ve svých pamětech slova, jež mají zásadní význam pro dokreslení motivace, která vedla k podpoře československo-francouzské spolupráce v oblasti středních škol. Charakteristický je pro ně Špískův „vznešený“ tón; v budoucnosti bude díky němu označován za „krasorečníka“. Podstatný je však důraz, který tento klíčový hráč kladl na svou osobní zkušenost nedostatečné jazykové přípravy v mládí, jež mu byla motivací k vytvoření nové tradice v přítomnosti. Konečně je zřejmá i jeho důvěra v roli vzdělání (hovoří dokonce o převýchově mládeže) pro rozvoj mladé republiky.

A tak, v době mírového jednání, vydal jsem se na cestu do Města světla. S bázní a třesením předstoupil jsem před vznešenou Madame a přednesl jí tuto žádost: „Madame, když jsem byl mlád a učil jsem se pozdě začátkům řeči, jež tak krásně zvučí z Vašich rtů, zkusil jsem mnoho hoře. Měl jsem se učit kultuře Vaší krásné země a neznal jsem ještě zlatého klíče – jazyka –, jenž otvírá cizinci bohaté sluje Vaší duše. Nechápal jsem ji proto dosti rychle a správně. Učinite, prosím, aby bylo lépe aspoň v budoucnosti, umožníte ve Vaší krásné vlasti studium mladým, nadaným budoucím služebníků mé mladé velitelky. Ona jest též ochotna přijmouti pohostinsky děti Vaše. A tak v budoucnosti vyrostou na obou stranách pokolení, jež po pilné a trpělivé posvěcené práci budou se dobře znáti a se opravdu milovati v duchu a pravdě.“ A vykládal jsem ještě jiné úvahy, cosi o převýchově mládeže, o duševním sblížení obou republik.⁴⁹

Není podstatné, zda Špíšek skutečně hovořil se svými kolegy v těchto termínech. Zůstává skutečností, že iniciativa vedla po opakovaných kon-

47 Své studie shrnul do publikace: Ferdinand Špíšek, *Moderní jazyky a jich metody ve Francii, I.*, Olomouc, nákladem autora, 1914.

48 V odjezdu vlaků na Mírovou konferenci existovala určitá chronologická hierarchie. Nejdůležitější odjížděl v lednu 1919. Jan Krčmář, *Paměti*, Pelhřimov, FF UK, 2007, s. 22–23. Již jen z této skutečnosti plyne, že kulturní otázky česko-francouzské není možno řadit mezi priority jednání. Dalším dokladem počáteční improvizace je fakt, že s podobným úkolem jako Špíšek odejeli postupně do Paříže Emil Votoček, Antonín Uhlíř, Jindřich Vodák a Emanuel Stehlík z Čenkova. Více viz AMZV, f. PA, kart. 33, a NA, f. MŠANO, kart. 3500.

49 Ferdinand Špíšek, *Moje paměti a úvahy*, díl 3, s. 23–24.

zultacích s francouzským ministerstvem zahraničních věcí k vypracování memoranda adresovaného k rukám Edvarda Beneše a Karla Kramáře jako dvou nejvýznamnějších představitelů československého státu v Paříži.⁵⁰ Podotkli jsme již na jiném místě, že Špíška měl k hlavní koncepci memoranda inspirovat boulevard Raspail a hustá síť telefonních a telegrafních spojení, jež ho protínala.⁵¹ Budoucí oboustranné kulturní vztahy byly pyramidálně uspořádány. Na vrcholu struktury spočinula Praha a Paříž, na ně byla navázána plánovaná kulturní centra v Brně, Bratislavě, Olomouci, Plzni, Ostravě a paralelně ve francouzském Štrasburku, Dijonu, Lyonu, Lille, Montpellier.⁵² Špíšek byl ovlivněn běžnou dobovou myšlenkou, že základem vztahů musí být jejich institucionalizace, tzn., musí být založeny na pevných institucích dotovaných státem.⁵³ Ve Špíškově pojetí byly pak konkrétněji centrály v Praze Francouzský institut, v Paříži Slovanský ústav, pobočkami měly být katedry jazyka a historie na Sorbonně, Škole východních jazyků a na třech hlavních československých univerzitách. Struktura byla doplněna francouzskou školou v Praze a obsazením míst francouzských „asistentů“ na československých středních školách. Systém recipročních stipendií měl umožnit pobyt ve Francii českým vysokoškolákům, a naopak těm francouzským v Československu. Tak vznikl základní rámec, ve kterém se kulturní vztahy dále rozvíjely.

V době, kdy v Paříži bloumal po boulevardu Raspail Špíšek, se v pražském Buquoyském paláci uskutečnila první schůzka francouzských a českých představitelů, jež si kladla za cíl projednat priority, jakým směrem investovat 500 000 franků, které byly za účelem „vytvoření francouzských vzdělávacích struktur a nové organizace, těch, které již existují“ schváleny do rozpočtu vyslanectví v Československu.⁵⁴ O českých sekcích na setkání nepadlo jediné slovo. Myšlenka se objevila až na jaře 1920, a to

50 V rámci archivního výzkumu se nepodařilo nalézt originální verzi tohoto dokumentu, v archivu českého ministerstva zahraničních věcí se zachovala jen kopie s rukopisnými poznámkami. Pro rozbor „geneze“ textu je zapotřebí tuto variantu porovnávat především se Špíškovými vzpomínkami. 15. června 1919 Beneš memorandum zaslal Stéphanu Pichonovi (AMZV, f. PA, kart. 4).

51 Jiří Hnilica, *Francouzský institut...*, s. 22.

52 Ferdinand Špíšek, *Moje paměti a úvahy*, díl 2, s. 174.

53 Benešův komentář k memorandu velmi dobře dokumentuje ideové zakotvení spolupráce: „Je zapotřebí, aby Paříž a další velká francouzská města vzaly do svých rukou roli, jíž dříve hráli naši nepřátelé ve Vídni a v Berlíně. Je nutné, aby tato města soustředila do svých zdí vše, co se vztahuje k českému světu a vůbec ke světu slovanskému.“ Na druhé straně „Praha, Brno, Bratislava (Presbourg): tato tři centra mladé československé republiky se musí velmi rychle stát třemi velkými ohnisky francouzské kultury, tři velké hradby proti německé intelektuální invazi.“ AMZV, f. PA, kart. 4, Beneš Pichonovi, cit. dok. z 15. 6. 1919.

54 AMAE, f. Europe, Tchécoslovaquie, kart. 87, Blanchet do Paříže, 26. 6. 1919.

v konceptu oboustranných kulturních vztahů a ještě konkrétněji byla formulována počátkem léta téhož roku. Vznikající instituci explicitně zmínil Edvard Beneš poprvé v dopise adresovaném 16. července 1920 na francouzské vyslanectví.⁵⁵

Benešova intervence byla motivována skutečností, že od jara 1920 usilovala československá strana o sestavení a signování kulturní konvence, jež by kodifikovala vznikající instituce i do budoucnosti a zavazovala by oba partnery k jejich finanční podpoře. Argumentovala tím, že část programu je splněna a výsledky jsou vynikající. Nyní bude zapotřebí věc upevnit v čase.⁵⁶

Velmi jasně zde zazněl požadavek – formulovaný již Špíškem – nutnosti zformovat novou čechofonní a frankofonní generaci. Tento důraz byl středobodem, od kterého se odrážely úvahy vedoucí přímo ke vzniku českých sekcí. Beneš nutnost podepsání kulturní konvence francouzskému vyslanci Cougetovi zdůvodňoval takto:

Nicméně nebudeme moci vidět více, pokud tato vzájemná výměna nebude garantována v průběhu několika let, protože takto se vytvoří na obou stranách nová generace, jež bude znát jazyk a kulturu obou národů a z této tradice se zrodí do budoucnosti důležité vztahy pro naše dvě země.⁵⁷

Beneš prosazoval z hlediska finančního plánu recipocitu, jinými slovy rozvíjel již Drtinovy úvahy o tom, že Československá republika bude platit instituce a šíření české kultury ve Francii, Francie naopak své instituce a svou kulturu v Československu.⁵⁸

Ředitel francouzského institutu André Tibal myšlenku vytvoření společného dokumentu podporoval. Upozorňoval tehdy na to, že „nic nebylo přesně dohodnuto mezi oběma zeměmi, pokud se jedná o projekty, kompetence a povinnosti“, a aby se „zabránilo nedorozumění a potížím“, které by z toho mohly plynout pro budoucnost, klonil se k názoru, že „bylo by dobré sestavit dokument, který by všechny body precizoval“. ⁵⁹ Nový francouzský vyslanec v Praze – Fernand Couget – však nakonec návrh nepodpořil.⁶⁰ Podle něj by případná dohoda pouze upevnila již

55 CADN, f. Prague, Ambs., kart. 25, Beneš Cougetovi, 16. 7. 1920.

56 Tamtéž. Viz též dokumentace v NA, f. MŠANO, kart. 3501.

57 CADN, f. Prague, Ambs., kart. 25, Beneš Cougetovi, 16. 7. 1920.

58 NA, f. MŠANO, kart. 3501, Úřední připomínka k návrhu na smlouvu týkající se kulturních styků s francouzskou republikou, 11. 6. 1920. Tento pohled převládá i nadále.

59 CADN, f. Prague, Ambs., kart. 25, shrnující zpráva André Tibala, s. 4.

60 Couget předal své lettres de créance Masarykovi 25. 6. 1920. V odpovědi prezident republiky podtrhoval, že by si přál prohloubení vzájemných hospodářských vztahů a zmínil srdečné

existující praxi, že každý stát přirozeně podporuje své kulturní působení ve státě druhém. Navíc bylo přeci jen poněkud delikátní rozsoudit, zda podpora výuky francouzštiny v Československu má být vnímána jako francouzská „propaganda“ či „nezištná“ pomoc druhému, a tudíž která ze stran by věc měla dotovat. Druhý argument byl následující: „Je možno konstatovat a je to i samozřejmé, že Francie má větší výdaje v Československu než Československo ve Francii a není nic zarážejícího na tom, že tyto reciproční výdaje se nesrovnávají.“⁶¹ Francie si dle něj měla podržet kulturní převahu.⁶² Sečteno a podtrženo, Couget odmítl podepsání dohody slovy „dosti nepotřebné“. Odpověď z Paříže potom vyznívala následovně: „Mělo by se jen dohodnout, že v budoucí dohodě budou ustanovení tam obsažená realizována pouze postupně.“⁶³

Z podepsání kulturní dohody tehdy nakonec sešlo, ale základy spolupráce byly položeny. Tím se začala vytvářet zcela nová tradice bilaterálních vztahů. Jako přelom to vnímali tehdejší aktéři událostí. Ernest Denis v jednom ze svých listů Masarykovi do Československa zanechal v tomto ohledu vlastně svůj testament:

Základy jako Francouzský institut v Praze a Ústav slovanských studií v Paříži zajišťují pravidelný rozvoj vědeckým vztahům mezi Francií a Čechami. Muži z mé generace mohli být pouze předchůdci, načrtli program, ukázali na hlavní linie. Mladé generace, které přijdou nyní, budou mít na starosti naše dílo převzít, doplnit, upravit. Univerzity v Paříži a v Praze se stejně tak jako ve středověku spojí v jednom úsilí, Francie a Čechy se naučí se více znát, což znamená, že se budou více milovat. Sjednocení ve společném úsilí a obdobném osvíceném a pokrokovém myšlení dokáží porazit mocnosti temnot a násilí, jež stále ještě odmítají uznat svou porážku.⁶⁴

Nicméně zjištění, že zmiňované instituce (a s nimi i české sekce ve Francii) nebyly v meziválečném období smluvně zakotveny, je jistě překvapující. Známa „Deklarace týkající se vědeckých, literárních a školských styků mezi Československem a Francií“ z roku 1924 zůstala totiž nesmírně vágní a neměla charakter kulturní dohody.

sympatie sdílené v zemi pro Francii. Tomáš Garrigue Masaryk, *Cesta demokracie I.*, Praha, ÚTGM AV ČR, 2003, s. 287. Couget zůstal v Praze až do listopadu 1926.

61 CADN, f. Prague, Ambs., kart. 25, Couget Millerandovi, 10. 8. 1920.

62 Tato interpretace je samozřejmě v rozporu s „úplnou“ reciprocitou vyžadovanou českou stranou po roce 1945, kdy se skutečně bude možné hovořit o zlomu v konceptualizaci vzájemných oficiálních kulturních vztahů.

63 CADN, f. Prague, Ambs., kart. 25, Millerand Cougetovi, 23. 8. 1920.

64 AN, papiers Ernest Denis, kart. 1, Denis Masarykovi, 1. 12. 1919.

Ostatně je velmi málo známou skutečností, že motivací k jejímu uzavření byla agenda spojená právě s otázkou maturit v Dijonu. Na počátku roku 1922 adresoval Ferdinand Špišek do Paříže dopis Alfredu Covillovi ze středoškolského oddělení francouzského ministerstva školství, ve kterém ho upozornil, že v červnu téhož roku proběhne první kolo maturit československých žáků na dijonském Carnotově lyceu a žádá smlouvu zatím nespecifikuje ani jejich průběh, ani postavení československého jazyka při této „zkoušce dospělosti“. ⁶⁵ Odpověď z Paříže přišla až 23. května 1922, odkázala na příslušné odstavce kulturních dohod uzavřených mezi Francií a dalšími evropskými státy (Itálie, Belgie, Rumunsko, Jugoslávie), přičemž redakcí nového textu byl pověřen Louis Eisenmann. Ten do Prahy následně napsal osobní dopis, ve kterém zmínil, že „smlouva představuje velmi volný rámec, do něhož bude možno vložit vše, co budeme chtít“. ⁶⁶ Vzhledem k tomu, že školní rok šel tehdy již nezadržitelně ke konci, i vzhledem k faktu, že by československá vláda nemusela být přístupná k tak rychlému jednání, byla záležitost odložena a na stůl se vrátila v březnu 1923. Po dalších jednáních bylo nakonec dohodnuto, že nedojde k uzavření mezistátní „smlouvy“, ale k sestavení pouhé „deklarace“, již nebude nutné předložit k ratifikaci parlamentu. Ve Francii skutečně deklaraci podepsal ministr Léon Bérard již 25. června 1923 v souběhu s dalším kolem maturitních zkoušek v Dijonu, v Československu k tomu po opakovaných výměnách názorů (především procedurální a finanční povahy) došlo až 27. července 1924. ⁶⁷

Podpisy prezidenta Masaryka a ministra Beneše však měly na deklaraci spíš symbolický charakter, který překračoval její skutečnou hodnotu pro rozvoj kulturních vztahů. Neboť v deseti článcích se zde upravovala zejména spolupráce na úrovni vědecké a univerzitní výměny, hovořilo se o zřízení stálé komise, rozdělené na dvě podkomise se sídlem současně v Praze a Paříži, jež se měla pravidelně starat o agendu intelektuální a kulturní výměny mezi oběma zeměmi. Tato komise však nevyvíjela mezi válkami téměř žádnou činnost. O českých sekcích hovořil text deklarace nepřímě. Pouze článek 6, jenž byl i jejím nejdůležitějším bodem, stručně zmínil, že se českým a francouzským studentům bude započítávat pobyt strávený v jedné či druhé zemi do studijních plánů a zároveň

65 Tento dopis i další dokumentace viz NA, f. MŠANO, 3501.

66 Tamtéž, Eisenmann Špiškovi, 9. 6. 1922 a Špišek na ministerstvo zahraničních věcí, 17. 6. 1922.

67 Není bez zajímavosti, že verze deklarace uložená v Národním archivu je signována Rudolfem Bechyněm, ministrem školství v prvním Švehlově kabinetu a oficiální verze uložená ve Sbírce smluv ministerstva zahraničních věcí je podepsána ministrem školství Ivanem Markovičem. AMZV, f. sbírka smluv, *Déclaration relative aux relations scientifiques, littéraires et scolaires*, L263a.

se jim umožní zakončit studium v jedné či druhé zemi příslušnými diplomem.⁶⁸ O tom, že význam deklarace není možno přeceňovat, svědčí navíc skutečnost, že nebyla zahrnuta do *Sbírky zákonů a nařízení*, ale uveřejněna pouze ve *Věstníku Ministerstva školství a národní osvěty*.⁶⁹ Tiskem bylo její podepsání komentováno jen velmi okrajově.

Nicméně Špísek se k myšlence podepsání bilaterální dohody vrátil ještě před odchodem do důchodu v červenci 1937, kdy se při své pařížské návštěvě snažil nabídnout francouzské straně velmi rozsáhlý text, který pojednal o všech oblastech vzájemných vztahů. Stranou neponechal ani výuku na obecných školách, která měla napříště „v co největší míře přihlížet k druhému státu a jeho životu“, specifikoval postavení sekcí a francouzského gymnázia v Praze, sliboval odpuštění poplatků pro studenty vysokých škol, hovořil o podpoře výuky francouzštiny a upravoval i uměleckou, kulturně-propagační a lidovévychovnou výměnu. Jednání o nové kulturní dohodě se ale vlekla, v navrhované podobě byl návrh pro Francouze ostatně zcela nepřijatelný, neboť vytvářel precedens a po případném podepsání by bylo pro Francii do budoucnosti obtížné nevýjit vstříc obdobným požadavkům jiných států. Připravovaná smlouva tak v letech 1937 a 1938 získávala postupně čím dál tím méně zavazující textaci a jednání nakonec – i vzhledem k politickému vývoji v Evropě – ustrnula. Labutí písní nad jejím osudem byl tento zápis z jednání Předsednictva ministerské rady měsíc před německou březnovou okupací zbytků Československa v roce 1939.

Podle ústního pokynu pana ministra pana ministra Dr. Kaprase nepovažuje pan ministr zahraničních věcí Dr. Chvalkovský nynější dobu za vhodnou, abychom přikročili ke konečnému projednání dohody. Vše bude ovšem vedeno v patrnosti.⁷⁰

68 Přesné znění je následující: „Doba studií vykonaných v tom kterém státě může býti zpravidla započítána do studií vykonaných ve vlasti. Vysokoškolští studenti a středoškolští žáci francouzští nebo českoslovenští budou moci nabýti akademických hodností a vysvědčení toho kterého státu, když učiní zadosť týmž podmínkám jako studenti domácí, anebo když se podrobí všem nařízením platným v tom kterém státě týkajícím se rovnocennosti studií a úlev. Dosažení těchto akademických hodností a vysvědčení nemění podmínek stanovených zákony a nařízeními, pokud jde o přístup na životní dráhy a příslušná povolání v tom kterém státě.“ AMZV, f. sbírka smluv, *Déclaration relative aux relations scientifiques, littéraires et scolaires*, L263a, § 6. Ministerstvo vydalo již 31. 10. 1923 výnos číslo 122.090-V, kde se stanovovalo, že slovní hodnocení „mentions“ je rovnocenné s celkovým hodnocením „s vyznamenáním“. *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*, 1923, s. 593.

69 *Věstník Ministerstva školství a národní osvěty*, 4/1924, s. 393–394.

70 NA, f. MŠANO, kart. 3501, 11. 2. 1939.

Bude trvat dalších šest let, než představitelé Francie a Československa usednou k jednacímu stolu za účelem podepsání nové kulturní dohody. Politický kontext roku 1945 však bude již zcela odlišný.

Ale to jsme již velmi předběhli chod událostí. Vraťme se na počátek, do prvních poválečných let. V roce 1924 požádala redakce deníku *České slovo* o rekapitulaci československo-francouzských vztahů Louise Eisenmanna. Ten neváhal podtrhnout, „že jsou velmi prospěšné oběma národům a že tradice v této době se vytvořivší jim zajišťuje úspěšné pokračování a šťastný rozvoj a rozšíření“. Eisenmann pak úvahu končil slovy: „A velmi cením si zvláště některé kandidáty maturitní v Dijonu, jichž francouzské úlohy a odpovědi z československé historie byly skutečně skvělé.“⁷¹ Jaké tedy byly dějiny instituce, jež, jak dokládá Eisenmann, se během svých prvních let tak dobře uplatnila a stala se synonymem pro úspěch česko-francouzských vztahů jako celku?

71 Louis Eisenmann, Československo-francouzské kulturní styky, *České slovo*, 29. 2. 1924.

Kapitola druhá: Od burgundské révy k české maturitě

V předchozí části jsme se pokusili ukázat, jaký byl kontext vývoje československé a francouzské kulturní a školské politiky po roce 1918. V české společnosti se Francie těšila důležité symbolické přitažlivosti, hmatatelný byl zájem o francouzštinu, o studium v Paříži. Nový stát usiloval o vytvoření promyšlené, institucionalizované a hierarchicky konstruované spolupráce. Mladá, nastupující československá generace měla získat kontaktem s Francií širší, frankofonní vzdělání a Francie zase věřila, že ovlivnění elit druhé země má zásadní význam pro rozšíření francouzského vlivu v Evropě. Kde se v takto načrtnutém rámci nacházely československé sekce?

Poprvé se středoškolská oddělení objevila v diplomatické korespondenci na počátku měsíce června 1920, kdy je pražské ministerstvo školství a národní osvěty ještě velmi vágním způsobem vřadilo do přípravy československo-francouzské kulturní konvence, jež byla právě diskutována.¹ „Nějaké“ středoškolské oddělení mělo vytvořit ideální pandán k francouzskému gymnáziu, jež se pomalu začalo rodit v Praze, tím by došlo k naplnění oboustranné spolupráce v oblasti sekundárního školství.

Ferdinand Špíšek bohužel nezanechal o jejich založení ve svých pamětech příliš podrobné informace.² I na jiném místě na otázku bývalých žáků „o počátku sekci“ odpověděl pro nás více než neuspokojivě:

1 Ministerstvo školství učinilo v té době pro ministerstvo zahraničních věcí v Černínském paláci následující zápis: „Oznamuji, že právě nyní podán prostřednictvím tamního ministerstva francouzské vládě návrh na konvenci, již by byly zajištěny oběma státy stálé kulturní instituce sloužící zájmům obou států. Mezi nimi jsem navrhl i zřízení československé sekce při některém lyceu ve Francii.“ NA, f. MŠANO, 3501, koncept podepsán Špíšek 20. 5., Drtinou 2. 6. a Habrmanem 7. 6. 1920.

2 Ferdinand Špíšek, *Moje paměti a úvahy*, díl 3, s. 54–57.

Vaše otázka mně připadá, jako když dobré dětičky v tiché hodině rodinného laskání položí bez zlého úmyslu rodičům choullostivou otázku: Jak jsme se narodili? A rozpačití rodiče odpovídají v obrazech a podobenstvích.³

Bylo by jistě zajímavé – pro dokreslení Špiškovy osobnosti – zastavit se u jeho obrazotvornosti, kdy v odpovědi převyprávěl založení sekcí jako pohádku o drakovi a princezně, čímž měl přirozeně na mysli „dvouhlavou habsburskou saň“ a československou „princeznu republiku“. Tato poetická narace ale přesnější vzhled dnešnímu čtenáři do otázky nedává. Špišek nicméně označoval později zřízení českých oddělení za „svou vlastní iniciativu“. Což, jak ukazují další prameny, není tak docela pravda. Významný inspirační zdroj je nutno spatřovat v plánu na zřízení francouzsko-polského gymnázia v Nancy, na nějž jako první Prahu upozornil již Adolf Černý.⁴ Ve fondech MŠANO, dnes uložených v Národním archivu, se skutečně nachází dopis z 22. dubna 1920, ve kterém stojí:

Polské listy [...] píší o projektu francouzsko-polského lycea v Nancy, jemuž má být přiděleno 25–30 polských žáků ročně (ve věku 14–15 let). Pro polský jazyk, polskou literaturu a historii budou mít polského profesora. Jinak budou podle svého věku a své pokročilosti rozděleni do tříd a účastníci se všeho vyučování francouzského. Kurz tříletý postačí, aby polští žáci složili francouzskou zkoušku dospělosti, tzv. baccalauréat. Polští žáci budou od francouzského ministerstva požívat stipendií. Dovolujeme si na to upozornit ministerstvo školství, poněvadž by jistě bylo dobře, abychom se zasadili podobně o středoškolské vzdělání naší mládeže na některém francouzském lyceu i aby naše vláda zahájila vyjednávání v té věci s největším urychlením.⁵

Je zřejmé, že tato inspirace byla přímá, protože budoucí organizace sekce bude vlastně identická s citovaným polským návrhem. Ale od inspirace bylo zapotřebí učinit ještě dlouhý (v případě sekcí však nesmírně rychlý) krok k realizaci. Zmiňovaná polská sekce v Nancy přes všechnu svou podobnost s budoucí sekcí v Dijonu byla tehdy pouze připravována, a pokud vůbec vznikla, její ohlas byl minimální; přinejmenším archivní prameny jsou k tomuto tématu velmi skoupé.⁶ Proto se jako

3 Jaroslav Trnka, *Československá oddělení...*, s. 22.

4 Adolf Černý byl profesorem slavistiky na pražské univerzitě, patřil k zakladatelům *Slovanského přehledu*, jeho životním zájmem byl osud Lužických Srbů.

5 NA, f. MŠANO, k. 3501, Černý Appeltovi, 22. 4. 1920.

6 Viz AMAE, f. Europe, Pologne, kart. 268. Je nicméně zajímavé (i když ne překvapující), že v otázkách školské kooperace jsou i ve francouzsko-polském případě uplatňovány obdobné

druhý inspirační zdroj velmi záhy objevil příklad úspěšné „jazykové integrace“ norských středoškoláků ve městě Rouenu. Zde se sice nejednalo přímo o „sekcí“, nicméně průsečíků byla celá řada – studenti přijížděli na tři roky, doprovázel je norský profesor, v prvním trimestru byl pro ně organizován speciální intenzivní jazykový kurz, nově přichozí se tak již od ledna mohli zapojit do výuky mezi francouzskými studenty a byli také ubytováni v internátu. Přes odlišnosti ve fungování byl rouenský případ důležitý, neboť se zde žáci vzdělávali již od roku 1918, a přesto, že nedošli ještě k maturitě, bylo na jejich vzoru možno poukázat na konkrétní zkušenosti a úspěchy.⁷

Zřízení sekce získalo jasnější kontury až díky československému pobytu francouzského politika Étienna Fournola. Ten Prahu navštívil v druhé polovině měsíce června 1920, a byť neexistuje přímý důkaz, s největší pravděpodobností právě v tuto chvíli došlo ke konkrétní dohodě o tom, jak bude instituce vypadat. Fournola je skutečně nutno považovat za původce přesnějších návrhů, od něj vychází typ na volbu místa. Sám Fournol se ostatně označil za „první motor“ sekce a doplnil: „Jedním z hlavních cílů první cesty po válce do Prahy bylo navrhnout československé vládě podmínky, za kterých by mohly vzniknout na francouzských gymnáziích národní třídy [v originále *classes nationales*, pozn. JH] určené pro mladé československé studenty a pokud možno okamžitě vybrat skupinu studentů k vyzkoušení tohoto odvážného experimentu.“⁸ Fournolův návrh přesně zapadal do tehdy uvažované koncepce školské spolupráce mezi oběma zeměmi.

Pro pochopení francouzských motivací na zřízení sekce je vhodné doplnit, že Fournol se v profesní kariéře profiloval jako právník, politik (v letech 1909 až 1914 byl poslancem za kraj Aveyron) a ministerský úředník. Z tohoto pohledu byla jistě nejdůležitější jeho činnost v průběhu války po boku vlivného politika André Honnorata.⁹ Smyslem jejich

metody jako ve vztazích československo-francouzských. V roce 1924 vznikl ve Varšavě Francouzský institut, financovány byly pobyty francouzských profesorů v Polsku, stipendia byla vypisována pro polské vysokoškolské studenty ve Francii. Otázka formování nové frankofonní generace na středních školách přicházela na přetřes především v případě francouzského gymnázia ve Varšavě.

7 CADN, f. Prague, Amsb. 26, bez data, ale pravděpodobně posláno Fournolem Cougetovi v červnu 1920. V roce 1922 Tenora upozorňoval ještě na počiny středoškolské integrace v Caen pro žáky ze Švédska, v Le Havre pro mladé Dány, dokonce na iniciativy začlenit do francouzské střední školy čínské studenty. V Lyonu jich mělo být v té době dva tisíce. Bohuš Tenora, Poznámky českého profesora o francouzském lyceu, *Věstník československých profesorů*, 29/1922, s. 9.

8 Jaroslav Trnka, *Československá oddělení...*, s. 65.

9 André Honnorat, byl původním povoláním novinář, propracoval se však ve vlivnou postavu francouzské Třetí republiky. Od roku 1910 byl poslancem, později senátorem (do 1940)

aktivit bylo šíření francouzského vlivu v zahraničí, tzv. „rayonnement intellectuel“. Agilní Fournol patřil k zakládajícím osobnostem Mezi-parlamentní unie, byl tajemníkem Spojeneckého parlamentu a rovněž součástí Parlamentního výboru pro činnost v zahraničí. Velmi se zajímal o rozpad podunajské monarchie, úzce spolupracoval s Milanem Rastislavem Štefánikem i Edvardem Benešem. Po válce se účinně podílel na vzniku Slovanského ústavu v Paříži, stal se i viceprezidentem pařížské *Alliance française*. O nových státech střední Evropy často veřejně hovořil a psal.¹⁰ Přednáškový cyklus byl též oficiálním důvodem jeho zmiňovaného příjezdu do Prahy v červnu 1920. V jednom ze sálů Městanské besedy zde promluvil o tom, jak byla v zahraničí připravena československá nezávislost, ocenil zřízení armády, právní, finanční a diplomatickou organizaci akce, zdůraznil význam československých legií, ale především podtrhl: „Jsou země, o kterých mohou Francouzi hovořit ve smyslu sbližování, o jiných ve smyslu spojenectví, či dokonce přátelství. Ale to, co je zapotřebí mezi vámi a námi, je důvěrnost. Na celém světě není větší potřeby než důvěrnosti mezi Francií a Československou republikou.“¹¹

Důvěrné poznání cizí země bylo (a je) možné jen díky dlouhodobějšímu pobytu. Přesně v tom spočíval důležitý argument pro zřízení českých sekcí. Nový typ studia na francouzské střední škole neměl být tedy jen semestrální či roční, ale delší, tříletý. Lze si domyslet, jak snadno se Fournol v této věci dohovořil s obdobně uvažujícím Špíškem.

Kontext doby byl jedinečný. Nebylo náhodné, že se ve stejnou chvíli hovořilo nejen o československých sekcích, ale i obdobném polském či norském zřízení, že nové francouzské instituty otevíraly své dveře postupně po celé středo-východní Evropě. Fournolův pobyt provázel všude převládající entusiasmus, oboustranná chuť a touha tvořit, což bylo podhoubí, bez něhož by sekce nikdy vzniknout nemohly. Je důležité si to uvědomit o to více, že v následujících obdobích se na v této chvíli

angažovaném v zahraničně-politickém výboru a důsledně sledujícím transformaci poválečné střední Evropy. Honnorat je znám svým nasazením v boji proti tuberkulóze, patří mezi významné zastánce zavedení letního času ve Francii. Nejdůležitější z našeho pohledu se však jeví jeho role při vzniku pařížského *Cité internationale universitaire* a právě zřízení českých sekcí. Jeho působení v oblasti francouzské kulturní politiky v zahraničí by si v budoucnosti zasloužilo detailnějšího zpracování!

10 Z jeho publikační činnosti srov. *De la succession d'Autriche: essai sur le régime des pays autrichiens avant, pendant et après la Guerre*, Paris, Berger-Levrault, 1918, *L'inlassable effort des Tchéco-Slovaques* (avec E. Herriot et P. Labbé), Paris, Blond et Gay, 1919. V roce 1936 napsal předmluvu k prvním francouzskému překladu známých *Hovorů s TGM*.

11 *Gazette de Prague*, 23. 6. 1920.

započatou tradici bude již jen navazovat; tehdy vytvořený vzor bude přizpůsobován novým podmínkám, ale jeho základ se již nezmění.

Fournol započal v Praze okamžitě jednat s kompetentními místy. Stranou však nenechal ani praktickou, především finanční stránku věci, přičemž využil skutečnosti, že francouzský průmyslník Eugène Schneider získal finanční majoritu v akciové společnosti Škodových závodů v Plzni. Jednalo se o hlavní francouzskou investici první republiky.¹² Ne náhodou se Fournol obrátil právě tímto směrem. Na žádost vrchního ředitelství Škodových závodů tak plzeňský tisk zveřejnil zprávu o možnosti studovat na středoškolské sekci formou „Vyhlášky pro zaměstnance“, ještě před vydáním příslušného ministerského nařízení.¹³ Fournol se do Paříže vrátil koncem prvního letního měsíce a v Praze byl pověřen pokračováním realizace plánů Jules Patouillet, jenž tehdy pobýval nad Vltavou s misí vybudovat Francouzský institut. Prameny ukazují, že se osobně do prvních jednání zapojil i francouzský vyslanec Fernand Couget, velmi aktivně ve věci vystupovali – mimo pražské ministerstvo školství – i českoslovenští diplomatictí zástupci v Paříži.¹⁴

S konkrétní představou o zřízení sekce v Dijonu tedy přišel Étienne Fournol, česká strana však – ve chvíli, kdy se rodila ambiciózní forma budoucích československo-francouzských kulturních vztahů, ve kterých byl zvláštní důraz kladen na spolupráci ve vzdělávání, včetně (a zejména) středních škol – byla spolupráci velmi otevřená. Stojí za doplnění, že Špísek zůstal projektu věrný po celý svůj život. S bývalými žáky udržoval „otcovské“ kontakty i po odchodu do důchodu; je to o to pochopitelnější, protože sám neměl vlastní děti. Jeho poměr k nim byl skutečně velmi osobní, vzpomínání nadmíru emotivní:

Moje mladá 16–17letá hříbátka, která jsem vysílal hned po první světové válce do francouzských lyceí, do země Burgundské a do Provence, doběhla většinou k vítěznému cíli. Plynula léta, zestárli, zešedivěl vlas, zesláblý pružné nohy na různých životních kolbištích. Osvědčili se na poli kultury, v pestrých hospodářských institucích, v diplomacii, mnozí padli na závodní cestě, drn pokrývá jejich těla. A jejich přestárý 85letý manager dívá se ve vzpomínkách

12 Srov. Philippe Hausser, *Les usines Skoda françaises. La réussite exceptionnelle de Scheider en Tchécoslovaquie durant l'Entre-deux-guerres 1919–1938*, Paris, Vécu contemporain, 1996.

13 *Plzeňský Český deník*, 1. 7. 1920, a *Nová doba*, 1. 7. 1920, s. 8.

14 Na francouzské straně, jak se zdá, byla však role vyslanectví rychle snížena a prim převzalo SOFE a ministerstvo školství. Na verbální notě o rozhodnutí udělit dvě nová stipendia do Dijonu s největší pravděpodobností ruka vyslance Cougeta poznamenala „Je n'ai pas à m'en mêler“ (Nemám se do toho míchat). CADN, f. Prague, Ambs., kart. 26, 10. 11. 1921.

do minula s pocitem uspokojení nad bilancí. Ale do bilance vkrádá se zároveň smutek, smutek nad uplynulým životem. Byl sice krásný, ale je nenávratný. Jihne srdce, slza dere se na tvář a hlava klesá do dlaní.¹⁵

Nutno dodat, že první vyslaní studenti Špíškovi vděčnost pravidelně opláceli. Dokladem jsou blahopřejné dopisy k jeho životním jubileím. Ty se dochovaly dokonce ještě pro rok 1968, zachovány jsou i kondolence k Špíškovu úmrtí o dva roky později.

V roce 1920 tedy s vytvořením nové instituce existoval na obou stranách předběžný souhlas. Ve věci se osobně angažovali někteří klíčoví úředníci ministerstva školství. Nyní však bylo nutno vyřešit čtyři zásadní body: určit místo ke zřízení sekce, konkretizovat administrativní i pedagogické zázemí studia, provést výběr budoucích žáků a v neposlední řadě se dohodnout na způsobu financování projektu.

Dijon

První bod byl vyřešen poměrně rychle. Dijon a místní Carnotovo lyceum byl poprvé explicitně zmíněn v Honnoratově dopise 26. července 1920. V dokumentaci, která byla při téže příležitosti adresována do Prahy, se dochovala i následující „Zpráva o československých studiích na lyceu v Dijonu (Francie)“, kde se hovořilo ještě konkrétněji:

Podle rozhodnutí francouzské vlády zřízeno bude zvláštní vyučování pro česko-slovenské žáky na lyceu v Dijoně, městě čítajícím as 100 000 obyvatelů. Je to středisko Burgundska a leží na půli cesty mezi Paříží a Štrasburkem, as 300 km vzdáleno od obou. Toto moderní lyceum bylo nedávno postaveno; zvláštní učebny v něm budou upraveny pro žáky česko-slovenské.¹⁶

15 Ferdinand Špíšek, *Moje paměti a úvahy*, díl 3, s. 266.

16 CADN, f. Prague, Ambs. kart. 26, Note sur les études tchéco-slovaques au lycée de Dijon. Tenora později dodával, že Dijon patří k „nejzajímavějším francouzským městům prostřední velikosti“, je na půl cesty mezi Paříží a Lyonem, „ve zdravé poloze na úpatí pásma pahorků („côte“)“. Bohuš Tenora, *Poznámky českého profesora...*, s. 10. Masarykův slovník naučný popisoval v roce 1926 město s encyklopedickou stručností takto: „Dijon 78.578 obyvatel, sídlo biskupství a četných politických a vědeckých úřadů. Velký průmysl potravinářský, obchod vínem, drůbeží a obilím. Lyceum s československými studenty. Bývalá pevnost.“ *Masarykův slovník naučný*, díl 2, 1926, s. 248.

Obr. 1 Vstup do Carnotova lycea v Dijonu (archiv autora)

Při této příležitosti byla česká strana také informována o tom, že byla již učiněna náležitá opatření, aby ústav mohl přijmout „jistý počet“ československých žáků.

Co vedlo k výběru právě tohoto města? Je možno zopakovat, že návrh vzešel bez pochyby z francouzské strany. Názor, který se v literatuře občas objevuje, že volbu ovlivnil Edvard Beneš, který na místní univerzitě obhajoval 24. června 1908 disertaci zastávající se tehdy ještě federalizace Rakouska-Uherska, je nutno odsunout do „mytologie“ česko-francouzských vztahů. Nicméně – a je to na výsost charakteristické pro tehdejší pojmání kontaktů mezi Francií a Československem – byla přeci jen nalezena historická vazba mezi Burgundskem a Prahou, jež se kořenila navíc hluboko do minulosti. Ferdinand Špíšek rád později opakoval, že Čechy jsou spojeny s Dijonem od „nepaměti“, neboť se toto historické město nachází v centru kraje „známém svým vínem, z něhož před šesti sty lety král Karel IV. nechal přinést révu a zasadit ji v Čechách kolem Mělníka“.¹⁷ Poukázat tím chtěl na skutečnost, že vztahy obou regionů jsou propojeny od středověku, znovunavázání v přítomnosti bylo tudíž jen jejich přirozeným pokračováním.

¹⁷ *Rencontres*, 1, 1967, s. 4.

Volba to však byla šťastná. Gymnázium – nazvané podle francouzského prezidenta Sadi Carnota, probodnutého v roce 1894 italským anarchistou Caseriem – bylo na boulevardu Thiers číslo 16 otevřeno v roce 1893.¹⁸ Monumentální, avšak poněkud kasárenský vzhled byl akcentován na tehdejší Francii velmi ambiciózním architektonickým řešením. Bohuš Tenora, první československý profesor v Dijonu a budoucí dlouholetý ředitel pražského francouzského lycea, popisoval budovu Lycée Carnot jako sedm dvorů, které jsou obklopeny budovami, v nichž je vedle tříd („classes“), studoven („études“), kanceláří a kabinetů i třináct prostorových ložnic („dortoirs“), čtyři jídelny („réfectoires“), zásobárny, prádelna či lázně:

Všechny části lycea jsou spojeny krytými galeriemi, takže všude je možno přejít suchou nohou. Lyceum má vlastní nemocnici uprostřed pěkného parku, v němž denně odpoledne pěstují studenti sport. Z dob před rozlukou pochází ještě lycejní kaple v prvním poschodí nad tělocvičnou – poněkud primitivní. Celý tento ohromný komplex je trochu příliš velký na nynějších svých asi 630 žáků, z nichž jen kol 200 je interních.¹⁹

Obecně lze říci, že dobové popisy, které o lyceu vypracovali představitelé školské politiky, byly vesměs pozitivní. Proto není na škodu doplnit výklad o svědectví diametrálně odlišné, které se zachovalo o Carnotu z pera amerického spisovatele Henry Millera v knize *Obratník Raka*. Od oficiálního pohledu se totiž zcela liší. Miller působil na gymnáziu pouze několik týdnů v únoru roku 1932, byl zde lektorem angličtiny.²⁰ O československých studentech nezachoval žádnou zmínku, což není jistě překvapující, potkat je však musel. Snad se skrývali v zástupu, kterého si povšiml hned po svém příjezdu:

Vyrazil jsem na dvůr. Tam jsem zabloudil. Jedno čtvercové nádvoří vedle druhého, jedno schodiště vedle druhého. Bloudil jsem budovami, běhal dovnitř a ven a jako šílený hledal jídelnu. Minul jsem dlouhý zástup mladíků, pochodujících v zástupu bůhví kam; kráčeli jako navzájem spoutaní trestanci s dozorcem v čele. Jídelnu jsem každopádně našel.²¹

18 *Carnot le Siècle. Lycée Carnot Dijon 1893–1993*, Dijon, Éditions SODECOM, 1993.

19 Bohuš Tenora, *Poznámky českého profesora...*, s. 10.

20 Henry Miller, *Obratník Raka*, Praha – Litomyšl, Paseka 2012, s. 228.

21 Tamtéž, s. 214.

Konečně však v kontextu Millerovy tvorby nepřekvapí naprosto odsuzující hodnocení města, lycea a vůbec smyslu zde nabízeného vzdělání:

Jen co jsem vystoupil z vlaku, okamžitě mi bylo jasné, že jsem se dopustil osudné chyby. [...] Zoufalé, zapadlé město, kde se hořčice vyrábějí celá auta, kádě, bečky, barely, hrnce a roztomilé skleničky. [...] Při prvním pohledu na lyceum mi přeběhl mráz po zádech. [...] Měl jsem pocit, jako bych se ocitl v malém soukromém blázinci, kde chybí šipky ukazující k východu. [...] Kdykoli jsem vcházel vysokým průjezdem na nádvoří, zmocnil se mě pocit strašlivé marnosti. Venku pusto a prázdno, uvnitř pusto a prázdno. Nad městem příkrov kalné sterility, opar moudrosti z knih. Škvára a popel minulosti. Okolo vnitřních nádvoří byly uspořádány učebny, malé boudy, jaké jsou k vidění v lesích na severu, v nichž popouštěli uzdu svým hlasům pedagogové. Na tabuli zbytečná zaklínadla, jejichž zapomináním budou muset budoucí občané republiky strávit zbytek života. [...] Teprve na jaře se mi podařilo z té káznice uniknout... Po anglicku jsem se vypařil.²²

Volba burgundské metropole pro umístění československé sekce však nebyla motivována jen dobrými materiálními podmínkami místního gymnázia, ale svou roli při rozhodování sehrála také přiměřená velikost města. Ostatně právě z tohoto důvodu se nikdy na seznamu vybíraných středních škol neobjevila Paříž, jež byla vnímána jako nevhodná již svou rozlohou a počtem obyvatel. Dijon, který v jistých ohledech působí dodnes jako „městečko, kde se zastavil čas“, tak mohl u českých studentů při příjezdu evokovat příjemné pocity. Studentka Hana Stašková první dojmy popisovala rodičům takto:

Pak jsme vystoupili po 316 schodech na vysokou věž, odtud jsme viděli celý Dijon. Je velký asi jako Budějovice, jezdí tu električky a skoro každý tu jezdí na kole. Mladí, staří, báby, dědové, děti a i mrzáci s dřevěnou nohou. Auta tu mají většinou stará a rozlámaná a hodně často tu řídí ženská. Z výšky vypadá Dijon úplně jako středověké město, najít tu moderní budovu je velká vzácnost. Pak je tu hodně parků, pomníků a kostelů, pěkná univerzita a hodně větších domů je stavěno jako Carnotovo lyceum, takže když jsme zabloudili, mysleli jsme několikrát, že jsme u lycea, a ona to zatím byla jiná škola nebo kasárna. [...] Dnes jsme byli zase na exkurzi na stadionu, mají tu velký a moderní, pěkné tenisové kurty, závodní dráhu pro bicykly, fotbalové hřiště a všude betonové tribuny. Příště si půjdeme prohlédnout botanickou

22 Tamtéž, s. 212–220.

zahradu, továrnu na motorky a na čokoládu, pojedeme autokarem Dijonem a stavíme se ve vinném sklepě nedaleko Dijonu, kde je tak dobré víno, že se M. Kripner usmívá a M. Marchand mlaská, když si na něj vzpomenu.²³

Lze resumovat, že rozhodnutí o umístění české sekce bylo v tomto případě vedeno „shora“ – obdobně tomu bude později také u Saint-Germain-en-Laye. To znamená, že na prvním místě se rozhodovalo v Paříži a posléze přícházela souhlas z konkrétní střední školy, případně ze školského správního obvodu místní univerzity. Lokální autority pak nemusely volbu vůbec přijímat s nadšením. V Dijonu nebyla sekce v průběhu dvacátých let širěji akceptována. „Jestliže v Dijoně jen výjimečně podařilo se českému hochu, aby byl pozván do francouzské rodiny, byly rodiny v Nîmes rozhodně pohostinnější,“ poznamenal s odstupem Ferdinand Špíšek.²⁴

Stejným způsobem lze interpretovat vznik „Ochranného výboru československých žáků“, který nesl název *Amitié franco-tchécoslovaque* (Francouzko-československé přátelství). Výbor se konstituoval ve Francii v červenci 1920 a jeho hlavním úsilím bylo zajistit „materiální a mravní dohled nad československými žáky lycea v Dijonu“.²⁵ Složení tohoto výboru však mnohem více svědčilo o „milieu“ francouzských čechofilů, jež se upevnilo v průběhu první světové války, než o jakémkoliv regionálním zakotvení vznikající školské instituce.²⁶ Na improvizaci ze strany lycea

23 Hana Stašková rodičům, 7. 9. 1935. Dodejme, že rozlohu dijonského Place Darcy Stašková přirovnala ke dvěma bechyňským náměstím. Korespondence je v rodinném archivu Ivany Kolářové, dále tedy psáno jako (soukromý archiv).

24 Ferdinand Špíšek, *Moje paměti a úvahy*, díl 3, s. 70.

25 A. Honnorat při této příležitosti napsal: „Myslel jsem, že rodinám, jež nám prokazují čest, tím že nám posílají své děti, by bylo dobré především poskytnout maximální garance. V tomto směru jsem našel rychlou podporu jak mezi Francouzi, tak mezi vašimi krajany, kteří žijí ve Francii. [...] Právě představitelé této společnosti [Amitié franco-tchécoslovaque, pozn. JH] se budou starat o zdraví dětí, budou sledovat jejich pokrok, korespondovat v případě nutnosti s rodinami a poskytnou dětem vhodné rozptýlení a cestování během krátkých prázdnin.“ CADN, f. Prague, Ambs., kart. 26 a AN, f. AJ¹⁶, 6993.

26 Předsedou výboru společnosti byl jmenován E. Denis, generálním tajemníkem E. Fournol, sekretářem R. Pichon, pokladníkem F. Hlaváček, členy výkonného výboru byli manželé Osuští, B. Sylva, L. Weiss, G. Bonnier, E. Herriot a B. Oumirof (tehdejší předseda Československé kolonie v Paříži), členy potom E. Bourges, P. Apell, L. Leger, L. Martin, A. Thomas, E. Gay, C. Caire, A. Coville, M. Bellin, Ch. Petit-Dutaillis, A. Gauvain, A. Meillet, A. Bourdelle, F. Kupka, L. Deschamps, G. Blondel, L. Eisenmann, A. Mazon, J. Legras, F. Roches, A. Rouart. Za zmínku navíc stojí, že představitelé místní školské a politické správy nejsou uváděni v textu jmenům, ale pouze funkcí (např. prezident generální rady Côte d'Or, starosta města, rektor dijonské akademie či ředitel gymnázia v Dijonu).

ukazují i tehdejší zápisy ze schůzí správní rady, jichž si dobře povšiml již autor první knihy o dijonské sekci Lukáš Macek:

Pan ředitel informuje o přítomnosti skupiny devatenácti studentů z Československa. Jelikož pro ně bylo třeba zřídit společnou ložnici a studovnu navíc, museli jsme přijmout dva nové zaměstnance pro dozor v těchto místnostech. Dozor ve studovně zajišťuje mladý Čech, který je placen československou vládou a jemuž lyceum poskytuje pouze ubytování a stravu. Tito noví žáci mají dvě hodiny tělocviku jako ostatní. Aby se co nejdříve seznámili s francouzským jazykem a mohli se zařadit do dvou tříd prvního ročníku, mají deset hodin speciální výuky francouzštiny navíc. Tyto hodiny jsou placeny jako přesčasové. Lyceum požádalo ministerstvo o zvláštní dotaci k zakoupení dvaceti přikrývek, deseti školních lavic a ke zřízení krbu v jejich ložnici a společenské místnosti. Rada s politováním konstatuje, že tato dotace, které by lyceum plně využilo, nebyla udělena.²⁷

Zájem o české oddělení se ve městě probouzel pouze postupně v přímé souvislosti s celkovým vývojem politické situace. Místní (ne)zájem o sekci složenou z exotických cizinců je dobré vřadit do širšího kontextu snahy přitáhnout k Dijonu zahraniční studenty obecně. Carnotovo lyceum již v lednu 1917 přijalo šest srbských žáků, což však bylo více ovlivněno průběhem válečných událostí a politikou státu než regionálními požadavky.²⁸ Ale již před rokem 1914 patřil každoroční příliv zahraničních účastníků na letní jazykové kurzy francouzštiny, které pořádala místní filozofická fakulta, k pravidelnému rytmu městského života. Cizinci měli pro město především ekonomický a propagační význam. Před válkou tvořila významnou klientelu německá jazyková oblast, po roce 1918 měl tento potenciál nahradit právě příliv ze střední Evropy. Na univerzitě se dokonce konstituoval „Výbor na podporu zahraničních studentů“, který fungoval po celé meziválečné období. Ve dvacátých a třicátých letech tvořili nemalý podíl nově příchozích zájemců o výuku francouzštiny právě Čechoslováci. Přirozeně si toho povšiml dobový tisk:

Dnes mezi návštěvníky kurzů živel český převládá, a Dijon stává se střediskem českých studentů ve Francii. Nikde také nežije se tak levně a pěkně jako v Dijonu – celé zaopatření 225–400 fr. měsíčně –, nikde neujmou se našich

27 Zápis ze schůze správní rady z 22. listopadu 1921. Citováno podle Lukáš Macek, *Česká sekce Carnotova lycea...*, s. 34.

28 Archives municipales de Dijon, f. SG 103a, rektor dijonské akademie na městskou radnici, 4. 1. 1917, a děkan filozofické fakulty na dijonskou radnici, 8. 11. 1919.